

BÁCSORSZÁG

I. évf., 6. szám • 1995. november 2.

A TARTALOMBÓL

John Speed és 1626. évi térképe
A tanyai temetők és a települések fejlődése (1.)
I. (Szent) László és a déli végek (2.)
Vienna ad Zentam servata
Csantavér története (1.)
Szaján három papfalottja
Bezdáni tömegsírok
Jezsuiták a hódoltsági Délvidéken
A Monarchia legnagyobb gabonapiaca (2.)
Gyelmis-regény, folytatásokban (6.)
Olvasóinkhoz, barátainkhoz
El kell menni, ha nem akarnátok is... (2.)
Zomborsevics Vince dicsérete
Visszatekintő – Kosztolányi Dezső:
Künn a tanyán
A Sátán útja (Csillag Károly és drámája)
Okleveles szőlőink (1.)
Élő történelem (Kalapis Zoltán új könyvéről)
A horgosi bronzlándzsa
Bácsország-est

Vajdasági
honismereti
szemle

A TANYAI TEMETŐK ÉS A TELEPÜLÉSEK FEJLŐDÉSE

(1.)

ANÉPRAJZ, a településtörténet-kutatás egyik fontos feladata a tanyák kialakulásának és fejlődésének vizsgálata. A *Magyar Néprajzi Lexikon* és Ortutay Gyula-Balassa Iván *Magyar néprajza* elfogadja azt a megállapítást, hogy az alföldi tanyák tartozék-települések. Ennek pedig az a lényege, hogy minden tanyaához kapcsolódik egy nagyobb központ – többnyire mezőváros –, ahová a szállásai hazajártak. Otthonuknak falusi, mezővárosi hajlékukat tekintették, az alföldi tanyák lakói azonban jobbára az anyatelepülésre jártak haza keresztelni, házasodni, temetni. Temetője, temploma nem volt a tanyáknak.

A bácskai tanyarendszer a török hódoltság, a zentai csata (1697) után alakult ki, abban az időszakban, amikor e vidék településhálózata. Körülbelül két évszázadnak kellett eltelnie, hogy létrejöjjön a mai Alföld, ezen belül Bácska és Bánság településképe.

Korábban a középkori településhálózat is dinamikus változott. Elég volt egy járványos betegség, hogy falvak szízei tünjenek el a térképről. A tatárjárás is megtizedelte településeinket. A legnagyobb pusztulás azonban a török időkben volt, amikor a falvaknak, a mezővárosoknak csaknem 90 százaléka megszűnt létezni. A XVII. századig tehát a háborús viszonyok alakították e vidék településrajzát. Az ezt követő időszakban viszonylag konszolidáltak voltak a körülmények. A kisebb-nagyobb háborúknak nem volt velejárója az egyes települések eltűnése. Az utóbbi három évszázad meghatározója viszont a népesség mozgása, a migráció. Ez a jelenség – igaz, nem alapjaiban – megváltoztatja a településeket. Sok egykor virágzó falu és tanyahálózat fokozatosan visszafejlődött. Ezzel párhuzamosan néhány kilométerre távolabb fejlődőképes település alakult ki.

Nincs szándékban a falu és a város településtörténeti kérdésével foglalkozni, mert ez nagyobb teret igényelne. Arra szeretnék csupán ráirányítani a figyelmet, hogy egy-egy tanyai templom és temető létesítése milyen mértékben alakítja át a szállásai életét, ezzel együtt a településhálózatot is.

A múlt század nyolcvanas éveiben a kalocsai érsekség kezdeményezi, hogy a nagy kiterjedésű pusztákban, a tanyai lakosság lelki életének gondozására, létesítsenek új plébániákat, építsenek templomokat, jelöljék ki a temetőket és alkalmazzanak temetőőrszót. A kezdeményezés nagy ellenállásba ütközött Szabadkán, az egyébként igen vallásos városi tanácsoknál körében. Csaknem három évtizedik alkudott az egyházzal és a város egy-mással. Időközben meghalt a két kezdeményező: Császa György

(1826-1904) kalocsai érsek és Matija Mamučić (1847-1900) szabadkai esperes-plébános, aki 40 000 korona életbiztosítását is a helyi egyházra hagyományozta, hogy a környező tanyákon hét templomot építsenek, s azokat e vidékhez kötődő szentek tiszteletére avassák fel. A hét templom közül az első világháborúig csak kettő épült fel: a tavankúti és a nagyfényi. Az impériumváltozás után, Lajčo Budanović (1873-1958) püspöksége idején kiépülnek újabb tanyai templomok, de a húszas évek végén és a harmincas évek elején már más szempontok alapján döntött az egyház, hogy hol létesít új szállási plébániát.

Miért volt ellenállás a város részéről? Csak sejteni lehet. A környező településeken, elsősorban a zentai és részben a kanizsai határban, a századfordulóra a nagyobb központokban fölépítik a templomot. Ekkor készül el a felsőhegyi, a kevi, a tornyosi templom a kanizsai határban, valamint a szántók és legelők találkozásánál az oromhegyesi templom. A városatyák sajnálták a 40 láncc földet, amit a plébánia fenntartására kellett volna adományozniuk, másrészt elleneztek a tanyák központosítását, mert meg akarták akadályozni, hogy kisebb falvakká fejlődjenek. A plébánia létesítésével együtt járt a temetőalapítási jog. Ezt sem fogadták nagy lelkesedéssel.

A tanyasi gazdáknak nagyobb gondot okozott a temető hiánya, mint az, hogy nem volt templomuk. A múlt század nyolcvanas éveiben jobbára már kialakult a tanyasi iskolahálózat. Ezekben, ha nem is minden vasárnap, de tartottak istentiszteleteket. Magánháznál is megszervezték a laikus vallásos összejöveteleket. A temetés azonban olyan végtisztesség, amely e korban még elképzelhetetlen volt egyházi szertartás nélkül. A szabadkai puszták népe

tudta, hogy melyik plébániához tartozik, és azt is, melyik temetőbe temetkezhet. A györgyénieknek a rókusi (kéri) temető volt a temetkezési helyük, a tavankútiaknak, a kelebiaiaknak a bajai temetőben kellett volna legyen a végső nyughelyük. Levéltári adatok azonban arról tanúsodnak, hogy a györgyéniek Bajmokra, a tavankútiak Kunbajára, a kelebiaiak Tom-pára vitték halottaikat.

Olyan adatot is találtunk, hogy a tavankúti pusztában a múlt század hatvanas éveiben magántemető is volt. A helybeliek panaszt is emeltek a városi tanácsnál, hogy a tulajdonos csak a béreseit engedte eltemetni, nekik órák hosszat kell gyalogolniuk, hogy hozzátartozójukat elkísérjék utolsó útjára. A györgyéniek azt sérelmezték, hogy halottaikat nem engedik a temetőbe a bajmokiak, s kővel dobálták meg a temetési menetet.

BESZÉDES Valéria

Halottainkra emlékezve a történelmet is felidézzük. A Szabadkán 1944-ben ártatlanul kivégezettek emlékhelye a Zentai úti temető közelében (Kalmár Ferenc szabadka szobrászművész alkotása. Fotó: Szobonya Mihály)

I. (SZENT) LÁSZLÓ ÉS A DÉLI VÉGEK

(2.)

SZENT LÁSZLÓ (1040 körül-1095) látva, hogy a papok házságása mind nagyobb méreteket ölt, a cölöbátst nem rendelettel, hanem új intézményekkel, a székeskáptalannal (a püspökségek mellett működnek) és a társékeskáptalannal (a prépostságok mellett működnek) akarta elterjeszteni. (Ezek olyan papi testületek, ahol a kanonokok együtt élnek, tevékenykednek, élükön a prépostal. A székeskáptalankba az espereseket is bevonták. Az ilyen közösségekből kizárták a nőket.) Két székeskáptalant hozott létre Bácsban. Egy a római katolikusoké, egy a pravoszlávoké volt. Ezek lettek az első oktatási központok, élükön az olvasókanonokkal, az úgynevezett lectorral vagy grammaticusszal. Ezek az iskolák felülmúlták a bencés iskolákat, mivel jóval szélesebb tudásalapot adtak. László király és öccse, Lampert (1050 körül-1095 körül) herceg közösen hozták létre a titeli társékeskáptalant, amelyet a Szent Bölcsességről neveztek el. Az alapítás éve ismeretlen. X. Leó (1475-1521) pápa e két árpádfinak tulajdonítja megalapítását. A titeli káptalan a titeli és az erdődi vár tulajdonosa lett, és ezzel a Délvidék egyik fő katonai erőssége. Az intézmény a későbbiekben néhány királyi kancellárt, alkancellárt, érseket, püspököt indított el a felemelkedés útján. Közülük talán Csezmicei Jánost – ismertebb nevén Janus Pannoniust (1434-1472) – kell megemlítenünk, aki 1454-ben titeli prépost volt. A Szent László-i intézmények – köszönve a király hatalmas anyagi juttatásainak – az egész középkor folyamán virágoztak.

A békes időszakot azonban véres háborúk szakították meg. 1091 tavaszán László a Száva partjáról kiindulva két irányban lerohanta Horvátországot. Komnenosz (1048-1118) császár attól félve, hogy a magyarok birtokukba veszik a „bizánci Dalmáciát”, rábeszélte a kunokat, támadják meg a Magyar Királyságot. Kapcsolat vezetésével a nomád sereg keletről tört Erdélyre majd Biharra, ezután délnek fordult és három ágra szakadva felpereszte a Duna-Tisza között. Utána zsákmánnyal és foglyokkal átkelt a bececi réven, majd tüzzel-vassal pusztította a mai Bácság területét át igyekezett eljutni az Al-Dunáig. Eközben László király felbeszélte a horvátországi hadjárátát és az Una-Száva folyó völgyén keresztül visszatért. A Pogácses Temesbe való torkolatánál megsemmisítette a zsákmánnyal távozni igyekvő kun sereget, vezérükkel, Kapolccsal egyetemben. A foglyokat kiszabadította, vagyonukat visszaszolgáltatta.

Vasziljko (?-1124) tyerebovli orosz fejedelem biztatására Ákos (?-1092) kun vezér 1092-ben azt követelte Szent László királytól, hogy bocsássa szabadon az előző évben foglyul ejtett vértestvéreit. Mivel visszautasító választ kapott, átkelve az Al-Dunán, betört a Bácságba. László király csapataival felkészülten várta és Orsova táján az ellenséget megsemmisítette. Ákos vezért maga a király ölte meg. A fáma szerint: „A porba hullt kemény Ákos vezér feje, László király saját kezével üte le.” (Tompa Mihály: *Szent László királyról*)

László király tartós békét akart, ezért a

győzelem után seregével azonnal megtámadta Vasziljokot, hogy egyszer s mindenkorra elvegye kedvét, de másokét is, attól, hogy háborút zúdítsanak országára. Az orosz fejedelem látva a magyar csapatokat, harc nélkül kapitulált. László, aki kerülni akarta a felesleges vérontást, szintén ráállt a békére.

Bodrog vármegeye központja az azonos nevű Bodrog földvár volt. Ennek révét (kikötőjét), vámszedési jogát a vásárokon, egy halastóval, hat – más forrás szerint hét – halász ház néppel I. (Szent) László átengedte a pannonhalmi bencés apátságának.

1093. április 17-én IV. Vilmos toulouse-i gróf, útban Jeruzsálem felé, Bodrog várában felkereste az ott pihenő László királyt. Beszélgetésük közben felkeltette az uralkodó érdeklődését a „hitetlen” arabok által elfoglalt Szentföld felszabadítása iránt. Egyesek szerint ekkor fordult meg először a király fejében a gondolat, hogy zarándokútra menjen és közben felszabadítsa Palesztinát. Mindez azonban csak vagy maradt, mert a cseh korona körüli viszály más irányba szökött.

1095. március 25-én I. (Szent) László Bodrog várában ünnepelt a húsvétot. Követeket fogadott, akik felajánlották neki, legyen ő az első kereszties had főparancsnoka. Ezt a felajánlást sok történész kétségbe vonja, mondván, ekkor még szó sem volt egy nagy hadjárat elindításáról. Ellentmond ennek az az adat, hogy a vár közelében László nagy sereget állomásoztatott. Ez volt talán az a katonai erő, mellyel a Közél-Keletre akart menni? Ma már nehéz megállapítani. Ami biztos: az uralkodó nem a Szentföld, hanem Csehország felé vette az irányt, hogy az ott kiüjlött trónviszályban védelemnek biztosítsa a hatalmat és a koronát. Erre azonban nem került sor, mert László király útközben megbetegedett és 1095. július 29-én meghalt.

I. (Szent) László tettei és személyisége a nép emlékezetében, mesékben, legendákban és történetekben a mai napig élnek. Szentként tisztelik, holott hús-vér ember volt, a maga erejével és gyengeségeivel. Ajátatos volt, amikor templomokat, kolostorokat építtetett; bőkezű, amikor híveit, hű embereit, valamint a különféle intézményeket kellett támogatni; kemény, amikor megteremtett

te a magyar középkor legszigorúbb – sokak szerint embertelen – törvényeit, de ezek nem csak a jobbágycsapatok sújtották, hanem a főnemeseit is. Ezeknek a rendelkezések eredményeként kevesebb volt a lopás, a gyilkosság. A pápa a Magyar Királyságot a XI. századi Európa legbiztonságosabb államaként emlegette. Kegyetlen volt a csatában, csatabárdja irtalom nélkül sújtott. A félelem tartott vissza sokakat attól, hogy lerohánják az országot. Mindezek a tulajdonságai emelték kortársait, de sok utóda fölé is I. (Szent) Lászlót. Oderisiusnak, a Monte Cassino-i bencés apátnak 1091 nyarán írt levelében olvashatjuk: „Bánós ember vagyok, hiszen a földi uralmat a legsúlyosabb bűnök nélkül nem lehet gyakorolni...”

Szent László hermája

VIENNA AD ZENTAM SERVATA

Megemlékezések a zentai győzelemről

ATISZA-PARTI városban ismét méltóképpen emlékeznek meg a világtörténelmi jelentőségű csatáról – Készülnek a 300. évfordulóra – adta hírül a Magyar Szó 1993 szeptemberében. Sok év után, 1992-ben, kiemelték szeptember 11-ét a hétköznapokból, amikor a zentai önkormányzat nem kis erőbevétéssel elérte, hogy a rossz emlékü felszabadulás napjának megünneplése (október 8.) helyett a zentai csata dátuma legyen Zenta község ünnepe. (A második világháborút követő évtizedekben a hatalom teljesen „megfeledkezett” a világhírű eseményről. Pedig valamikor a török feletti győzelem napját még Spanyolországban is határtalan örömmel ünnepelték.)

Az első örömmámor nem Zentán, hanem Bécsben tört ki, közvetlenül a nagy diadal után, 1697. szeptember 21-én. Fáklyás körmenettel, diadaloszlopokkal, épületek, terek feldíszítésével, hatalmas feliratokkal (*Vienna ad Zentam servata - Zentánál megszabadított Bécs*) adták a világ tudtára, hogy egy addig ismeretlen, francia származású osztrák hadvezér, Savoyai Eugen (1663-1736) visszavonulásra készítette II. Musztafa (1664-1703) csapatát egy Tisza-parti kisvárosnál, szeptember 11-én. A győzelmeskedő herceg november elején érkezett Bécsbe, ahol méltó ünnepek keretében az uralkodó, Lipót (1640-1705) császár kitüntetésekkel, ajándékokkal halmozta el. A város ünnepek alkalmából érmeket, emléktárgyakat készítettek.

Zentai jubileumi rendezvényekről 1816-tól tudunk. Mihálkovits Antal akkori jegyző indítványozta a csata évfordulójának megünneplését. Az ő felkérésére írt meg Ugróczy Ferenc szegedi tanár a zentai csatáról szóló első magyar nyelvű könyvet. Feltételezések szerint az ő tollából származik az első zentai ünnepség leírása is, amikor „muzsika zengések és ágyudurrogások közt tele poharak ürítettek és a nevezett nap a legtisztább örvendezések és hazafiu buzgó érzések közt előteltet.” Egy másik beszámoló szerint „nemcsak a katolikus templomban tartott mise, hanem még a görögkeletiek templomában is a szerbek a magyarokkal egységesen ünnepelték meg a híres győzelem emlékét.”

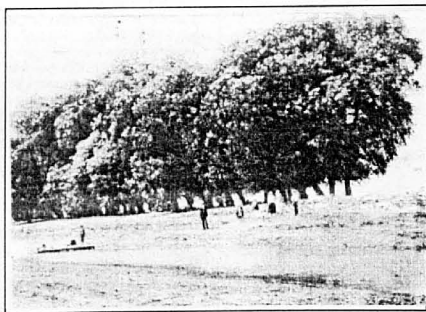
Dudás Andor krónikájában található újságikkal imígyen dicsérik az első, Zentán lezajló ünnepség szervezőit és résztvevőit: „...a Szentaiak, vitéz őseinknek érdemes maradéki, nem egy nap, hanem örökké fennmaradó tisztelettel becsülték s hálálták meg azon csadatörténetet, mely nemcsak őket, hanem egész hazánkat a töröknek igájából örökre megmentette. Éljenek tehát a Szentaiak, kik ily nemes érzéstől lelkesítve, oly nemesen utótték meg szent-Mihály havának 11-ik napját.”

Az ünnepeket az 1860-as évekig rendszeresen megtartották, majd a magyar-török barátságúra való tekintettel szünetelt a török vereség feletti öröm kimutatása, csak rövid beszámolókkal találkozhatunk itt-ott visszafogott mulatozásokról. Míg 1883-ban azon keserű egy újságíró, hogy „semmi sem állandó a nap

alatt, eltörölték az ünnepeket”, 1884-ben az évfordulóra megjelenik Dudás Gyula (1861-1911) könyve a zentai csatáról. Innenőtől kezdve majd minden évben találunk feljegyzéseket, beszámolókat a szeptember 11-i rendezvényekről: hajnali zenés ébresztőkről, csónakos kirándulásokról a szigetre, díszes diadalpapról és sátrakról a csata színhelyén, nagy bálakról a vendéglőkben, ágyudurrogatásokról stb. Az újságok a mellékrendezvényekről is részletesen tudósítanak. Így tudjuk, hogy hangversenyek, tűzoltózenekar fellépések, táncvigalmak verték fel a város csendjét e kora őszi napon.

Az igazi, a legnagyobb, a világraszóló népnépművelő a 200. évforduló tiszteletére tervezte a zentaiakat. Már 1896-ban nagyszabású táncvigalmak, hangversenyek vezették be a következő évre tervezett szoborleleplezést. Volt istentisztelet, fölvonulás, énekkari fellépés, kompdíszítés, ünnepi beszéd, tánc a szigeten. A Zentai Közlöny 1896. szeptember 13-i száma nagy lelkesedéssel emlékezik: „*Eltekintve a minden tében sikerült szeptember 11-iki ünnepegektől, az abban közreműködött művészi nagyságok és írók lelkes részvétele kivítva célunk számára az ország figyelmét mit ha jónak és helyesnek bizonyult rendezések sikerül mindvégig ébren tartanunk, biztosan remélhetjük, hogy 1897. szeptember 11-én állni fog főtérünkön Eugen fővezér szobra s hirdetni fogja a hálás utókorunk nemzeti életünk világra szóló eseményét, a zentai diadalt.*” Nem bizonyult jónak és helyesnek, mert a szobor átvételéhez szükséges pénz nem gyűlt össze. A szobrot, ami elkészült – a király, Ferencz József (1830-1916) vásárolta meg – a budai Várban állították fel, ahol jelenleg is megcsodálhatjuk Róna József (1861-1939) szobrászművész alkotását. (Lásd: Bácsország, I. szám, 5. old.)

A csata 200. évfordulóján, 1897-ben, azért szobor nélkül is vigadtak, mulattak a zentaiak, azzal a reménykedéssel, hogy ez lesz az utolsó emlékmű nélküli megemlékezés. Nem így történt, ezért aztán 1898-ban nagy csend ül a városban a csata napján. 1901-től a zentai lapokban ismét rendszeresen olvashatunk népnépművelőkről, amelyek az Eugen-szigeten tartottak egy szerény, köböl készült emlékmű közelében. (Az 1895-ös zentai királylátogatás alkalmából készült ez a „remekmű”, a következő felirattal: „1697. szeptember 11. Eugen Hercegnak, a zentai hősnék Zenta város lakossága.” Jelenleg is csak ez emlékeztet a világhírű ütközetre. A későbbi város események, határváltoztatások háttérbe szorították a múlt nagy tevének emlegetését. A második világháború után született generáció már más okból nem ünnepelt. A zentai csata tabu-téma lett. Pedig még 1901-ben rámutatott a Zentai Híradó egyik cikkirója: „Szeptember 11-e, e nagy napnak történelmi emléke olyan hatalmas töké, hogy olyan öröksége városnak, hogy valóban bárgyvak volnánk, ha nem igekezünk e hatalmas töké városunk hasznára, fejlődésére mielőbb értekezni.”

A valamikori ünnepek színhelye, az Eugen (korábban: Török)-sziget déli része. (A feljegyzés szerint a felvételt Rauner József fényképez készítette az 1880-as évek elején, az akkori mészeg-tóktól nézve, s „a fák vén fűzfák”)

CSANTAVÉR TÖRTÉNETE

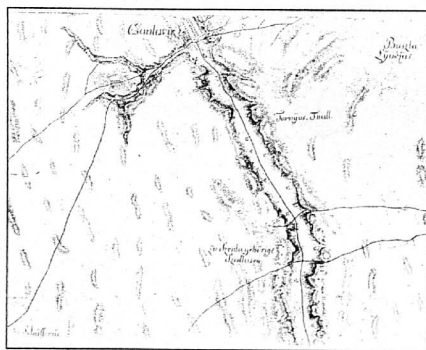
Vázlat (1.)

AZ EDDIG ismert adatok szerint Csantavérről az első frásos emlék 1462-ből származik. Előtte azonban, 1391-ben, egy Chanta nevű jobbgyi neve fordul elő. 1462. február 16-án Mátyás (1443-1490) király édesanyjának, Szilágyi Erzsébetnek (?-1483) adományozta Bajmók, Györgyén, Nagyfény, Chontafeyer, Likasegyház pusztákat. Szilágyi Erzsébet 1484. november 11-én jószágait, így Csantavért, Likasegyházat is végrendeletileg Corvin Jánosra (1473-1504) hagyta. Út Mátyás király is megerősítette. Corvin János özvegye, Frangepán Beatrix (1472-1510) 1509. január 25-én feleségül ment Hohenzollern György brandenburgi őrgrófhöz, aki 1525-ben végképp elhagyta Magyarországot. Zsigmond (1467-1548) lengyel herceg, II. Ulászló (1456-1516) király öccse, 1500. november 19-én és 20-án útjainak végén megemlíti Csantavért, ahol átutazóban volt. Nyolc forintért vásároltatott egy szürke lovat. A zabláért és a takarmányért tíz, egy ostorért négy magyar dénárt fizetett.

Az ősi Csantavér a Csikér völgyében, a volt vasútállomástól északra terült el. A templom körül, amelyet a nép „töröktemplom” néven ismer, embersont-maradványokat találhatunk. Ez természetes, hiszen a középkorban a kislétszámú lakosság a templomok köré temetkezett. A faluban régészeti ásást eddig nem végeztek, szörványtelek azonban előfordultak. Ezek alapján az előzményekről teljes képet nem kaphatunk. Tény azonban, hogy a vidék régtől fogva lakott volt, a Csikér völgye megfelelő életfeltételeket nyújtott a népvándorlás kora népeinek is.

A legközelebbi lakott falu Csantavér közelében, amelyet szintén említi Mátyás király adománylevelé, Likasegyház. (A Csikér völgye Csantavértől délre tornyos-likomai völgy néven ismeretes.) Az 1520. évi tizedajánlatban lakott településként tartották számon. Az 1783-ból való, II. József (1741-1790) korabeli katonai térképen templomos helyként van felüntetve, melyhez Tornyos irányából – a Csikér völgyén keresztül – út vezet, ami a Csikér nyugati partján, a mai Goczó-szállással szemben vakon végződik. Likasegyház neve a török defterekben is megtalálható, 1580-ban és 1582-ben 25, 1590-ben 57 adózó házzal (feleannyival, mint Szabadka ugyanebben az időben). Azután eltűnik a történelem süllyesztőjében, csak pusztá néven marad fenn.

VÉKONY László

II. József-féle katonai felmérési térkép 1783-ból
(Bécsi Hadilévtár 18.34-35)

SZAJÁN HÁROM PAPHALOTTJA

SZAJÁN történetének megírásakor különös gondot fordítottam az itteni temetőben nyugvó három lelkipásztor halála körülményeinek és sírhelyének leírására. Úgy érzem: ebben a kis összefoglalóban is helyet érdemelnek.

Erőss György volt a falu első paphalottja. 1817-ben került a parókiaára, alig 11 évvel a falu harmadszori újratelepítése után. Szaján első beiktatott plébánosa volt, de sajnos, nem sokáig szolgálhatta a híveket, 1820. szeptember 23-án hirtelen elhunyt. Az irattári adatokból kiderül, hogy György Antal esperes, nagyszentmiklósi plébános temette, papi segédlettel.

Egy későbbi krónikás utalásából arra lehet következtetni, hogy az akkori temető központi nagy feszületének tövében ásták meg a sírját. Azokban az évtizedekben az időjárás viszonytalanságával, nagymérvű járványbetegségekkel és általános elszegényedéssel küszködő hívek lassan megelégedezhettek papjuk sírjának a gondozásával. Elkorhadt a fakereszt, gyom lepte el a sírhantot és nyoma veszett.

Kovács Jánosnak hívták a második ide temetett papot. Sorrendben a harmadik beiktatott plébános volt. Róla már tudjuk, hogy mikor és hol született: 1793-ban Szegeden és 1820-ban került Szajánba. Szinte felismerhetetlen érdemei vannak: 1849 január végén, a nagy szaladáskor, megmentette az anyónkyeket és több más, fontos okmányt. Az akkorra mintegy 3800 főre gyarapodott falu lakosságával visszamenekült a böcsőbe, Szegedre és környékére, ahonnan 1805/6-ban rajzott Szajánba a nép. Az indulás előtt azonban a hívekkel leszereltette a templom előtti haranglábról a három harangot és a temetőben szabályos sírba temette. Még fejfákát is állítottak az ellenség megtévesztésére. A visszatérés után, néhány hónap múlva, az ő biztatására kezdték újjáépíteni a szerb szabadsáspártok által felpusztított falut. Legelőször a parókiait és az iskolát, amely még 30 évig szolgált az oktatást.

Kovács János 43 évig, csaknem egy akkori emberöltőig szolgált a falu lelki ügyein. Az frásos hatagatéék szerint hydropsban, vízbetegségben szenvedett és 1863. július 4-én, életének 70., papágának 48. évében visszaadta lelkét teremtetőjének. Földi maradványait a temetőket őrző hantokban hantolták el. Sírját máramarosi városmányból készült kereszt jelzi. Ezt régente minden évben megkoszorúzták. A kereszt feliratát újra kellene festeni, alig olvasható.

Herresbach Dénes pápai titkos kamarás, esperes-plébánosa a harmadik itt nyugvó lelkész. Herresbach Józsefnek, a vidék neves kántorantoniájának a fia (Magyarpadén és Szajánban is kántorantóniósodott). A temesvári pappenediben végezte tanulmányait és 1905-ben szentelték pappá, majd 1908-ban Szajánba helyezték. 1953 márciusában, súlyos cukorbetegségben bekövetkezett haláláig szolgált a híveket. Érdemei ugyancsak felbecsülhetetlenek. Nagy társadalmi tekintélynek örvendett és ennek köszönhető egyebek között az is, hogy a német megszállás idején sok ártatlan falubelit megmentett a biztos haláltól. 1946-ban a kommunista rezsim kiagyalt vádak alapján mégis börtönbe vetette, és csak betegség miatt szabadulhatott ki. A hívek iránta való szeretetét és tisztelgetést mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a temetőbe mintegy kétezeren kísérték ki. Sírját szintén az egykori központi feszület tövében ásták meg. Nos, ennek, meg a kamarás úr halála körülményének különös története van. Mindezt már az adatgyűjtés utolsó szakaszában derítettem ki, pusztá véletlenségéből.

Kriszán Sándor 1953-ban, Sándor napján, a parókia szomszédságában, Hallai Lajosnál, az egykori harangozó fiánál volt látogatóban. A kamarás úr ezt megtudta és áthívta őket, hiszen mindketten szorgalmas hitközségi tagok voltak. Megkérte az ott-tartózkodó kántort, Sárközi Sándort, hogy töltsön mindenkinek egy pohárka pálinkát és igyák meg a Sándor-poharat. Megitták, majd ismét tölletett a nagybeteg pap, mondván, hogy most meg a József-poharat igyák meg, mivel az apját Józsefnek hívták. Egy ideig elbeszélgettek, aztán mindenki ment a maga dolga után. Sándor állt ért haza, jött a hihetetlenül tűnő üzenet: meghalt a kamarás úr! Ekkor megbeszélte Lajossal, hogy ők ássák meg a sírját. Neki is fogtak, és amikor a mélyebb földrétegekhez értek, régi koporsómaradványokra, emberi csontokra, meg egy aránylag jó állapotban levő, még felismerhető templomi palást sűjtésaira akadtak. Mindezt egy zacskóba gyűjtötték és befalták a sír oldalába. Ide temették hát 1820-ban Erőss Györgyöt, az ő szemedelőnekétségben maradt sűjtásai jelezteik sírját az utókorunk. (Javasoltam Pósa Gyulának, a falu jelenlegi plébánosának, hogy kellene jelölni Szaján első beiktatott plébánosának a sírhelyét. Ígérete szerint erre sor kerül.) **TÖRKÖLY István**

BEZDÁNI TÖMEGSÍROK

A Népfelzabardító Katonaszág és a Vörös Hadsereg elesett katonáinak közös sírja (1955)

tak. Ide temették egymás mellé a halottakat. Ez volt az első tömegsír Bezdánban.

1873. július 17-től szeptember 8-ig újabb kolerajárvány volt Bezdánban, 400 áldozatot követelt. A plébániahivatal javasolta a városi képviselő-testületnek, hogy a felmerült problémákra való tekintettel engedélyezze a halottak tömegsírba való temetését. A városvezetés ezt elutasította.

Hol volt ez a tömegsír, ma már nem tudjuk. Az akkor használatban levő Déli- és Keleti-temetőt a XIX. század közepén bezárták, a század végén pedig felszántották, hogy házhelyként eladják.

Az Isterbácon 1944-ben kivégzettek síremlékel (1955)

TÖMEGSÍR. Háború, ragály v. természeti csapás során nagy számmal elpusztult személyek közös sírja – olvassuk az 1975-ben kiadott Magyar Értelmező Kéziszótárban. E szómagyarázat helytállóságát bezdáni példák is igazolják, éspedig négy tömegsír. Egy a kolerajárványnak, három a II. világháborúnak a következménye.

1831. augusztus 6-tól szeptember 6-ig kolerajárvány pusztított a városban. A meghaltak száma elérte a 350-et. A legszörnyűbb nap augusztus 25-e volt, amikor 29 halottat hantoltak el a temetőkhöz. Ezekben a napokban lehetetlenség volt a halottakat külön-külön sírgödörbe helyezni. Ástak egy hosszú mély árkot, amit mindennap hosszabbítottak.

Ide temették egymás mellé a halottakat. Ez volt az első tömegsír Bezdánban.

1873. július 17-től szeptember 8-ig újabb kolerajárvány volt Bezdánban, 400 áldozatot követelt. A plébániahivatal javasolta a városi képviselő-testületnek, hogy a felmerült problémákra való tekintettel engedélyezze a halottak tömegsírba való temetését. A városvezetés ezt elutasította.

Hol volt ez a tömegsír, ma már nem tudjuk. Az akkor használatban levő Déli- és Keleti-temetőt a XIX. század közepén bezárták, a század végén pedig felszántották, hogy házhelyként eladják.

Ha a ma használatban levő Alsó-temető bejáratánál nyugati irányba fordulunk és mintegy 120 métert haladunk a drótkerítés mellett, eljutunk a Népfelzabardító Katonaszág és a Vörös Hadsereg 1944-ben elesett katonáinak tömegsírjához. Megközelítően sem tudni, hány halottat temettek itt el. A kisebb gyepes területen levő emlékművet a Harcos Szövetség bezdáni helyi szervezete emeltette 1955-ben. Feliratából sem tudhatni meg a részleteket.

*Óvde su sahranjeni vojnicki
N. O. V. i Crvene armije
koji su dali svoje živote
za oslobođenje naše zemlje
u 1944 god.
Spomenik podiže
O. O. Saveza boraca
Bezdan*

A drótkerítés mellett továbbhaladva nyugati irányba, körülbelül 100 méter után újabb tömegsírhoz érünk. Húsz-huszonöt évvel ezelőtt ezen a helyen kökereszt állt. Emléktőjének neve ismeretlen. A tömegsírről is csak annyit tudunk, amennyit a kökereszt felirata elárul:

*Itt nyugszik
Nist Mihály
1889-1944
Nov. 19
és
37 Ismeretlen*

A síremlék a temető déli részén, a kápolna és a legszélső sírsorok mögött áll. Csak találgatni tudjuk, hogy kik lehetnek az „Ismeretlenek”.

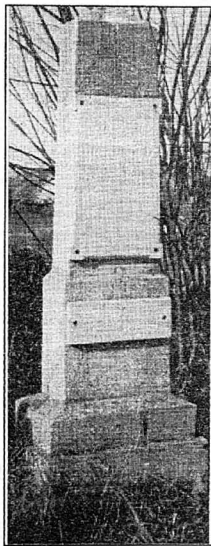
A temető bejáratától körülbelül 80 méterre keletre található a dűledező temetőórház. Az épület előtt vannak az 1944. november 3-án, az isterbácsi legelőn kivégzett férfiak párhuzamos sírsorai. Bár 99 embert lőttek agyon, a sorokban levő sírkeresztek száma csak 70-re tehető. Ez azzal magyarázható, hogy néhányukat vagy családi sírboltba helyezték, vagy pedig másutt hantolták el. A kivégzetteket a hozzátartozóik 1944-ben ideiglenes sírokba, a kivégzés közepében, pap nélkül temették el. 1945. március 28-án hantolták el őket a temetőben. Jóllehet minden halottnak kis keresztet állítottak, az elhantoltak tömegsírban nyugszanak. A sírfeliratok rövidék:

*Humel Rudolf
1897-1944 nov. 3*

*Balla Imre
1907-1944 nov. 3*

*Kiss János
1912-1944 nov. 3*

(...)

Nist Mihály és az Ismeretlenek közös síremléke (1955)

JEZSUITÁK A HÓDOLTSÁGI DÉLVIDÉKEN

ERDÉLYI ÉS HÓDOLTSÁGI JEZSUITA MISSIÓK címen (Szeged, 1990) két kötetben 357 olyan dokumentum jelent meg, amely jelentős színekkel gazdagítja a hódoltsági Délvidékről alkotott XVII. század eleji képünket. A dokumentumok nagyobb része a Délvidéken és Erdélyben tevékenykedő jezsuiták Rómába küldött jelentéseit és az onnan érkező instrukciókat tartalmazza, kisebbik részében az atyák magánleveleit és a korabeli jezsuita évkönyveknek a hódoltsági területekre vonatkozó ismertetéseit olvashatjuk. Az iratok latin és olasz nyelvek. Ez azonban ne riassza el a honismereti kutatókat és a történelem iránt érdeklődőket, mert a kötetek sajtó alá rendezői (Balázs Mihály, Frisny Ádám, Lukács László, Monok István) alapos, minden részlethez kiterjedő regesztával látták el a dokumentumokat. Ismertetésünk három kérdésre akar válaszolni: hogyan kerültek a jezsuiták a hódoltsági Délvidékre; milyenek voltak itt az „ökuménikus” kapcsolatok; milyen volt az itt maradt magyarság helyzete.

Jézus Társaságát 1534-ben elsősorban missziós és nem ellenreformációs céllal alapította Loyolai Ignác (1491-1556). Őt magát, de az első rendtagokat is az a cél lelkesítette, hogy Amerika, Afrika és Ázsia pogányait Jézus hitére vezessék. Minden jezsuitát az a vágy fűtött, hogy Kínába vagy Indiába eljutva csatlakozzon a már ott működő hittérítőkhöz. Ezzel egyidőben azonban erősödött a felismerés, hogy a reformáció elterjedése nyomán Európa nagy része is missziós területé vált. Magyarországon a török hódoltság nyomán felbomlott a katolikus egyház szervezete, a püspök és pap nélkül maradt területeken szabadon terjeszkedtek a protestáns felekezetek és a török hadsereggel együtt érkező schizmaticus szerb tömegek. Ezért 1600-tól kezdve mind gyakrabban üzengetik Rómából a „missziókba” vagy magyar jezsuitáknak, hogy ne akarjanak Indiába menni, mert „Magyarország az ő Indiájuk”. Így érlelődött meg 1612-ben a gondolat, hogy a ferences barátok mellett jezsuita papok is kapcsolódjanak be a török területek lelkipásztori ellátásába. Így kerültek Magyarországra déli vidékeire Várhelyi Gergely, Géjely Zakariás, Szini István, Csermeki János magyar, Bartol Kasić, Jerokus Svetič és Matej Vodopia horvát jezsuiták, akik a hallatlanul aktív világi papok, Don Simone Matkovičyal együtt a katolikus hit terjesztésén dolgoztak évtizedekig, és akiknek levelezését tartalmazza az addattár legnagyobb része.

A jezsuiták szerencsés egyházpolitikai körülmények között kezdték meg délvidéki tevékenységüket: a II. bécsi béke (1624) hetedik cikkülusa a lelkipásztori tevékenység szabadságát biztosította a katolikus papoknak is. („A catholika régi római hiten való egyházi embereknek papok, jezsuiták és barátoknak mindenütt török császár országában... az isteni szolgálattal administrálni, prédikálni és a szent evangéliumot olvasni szabad legyen.”) Katolikus papok, schizmaticus görögkeleti pópák, kálinista, luteránus és unitárius prédikátorok egyforma szabadságot élveztek, amelynek nagysága azonban a török hivataloknak juttatott „ajándék” értékétől is függött. A Száva, Dráva, Drina és a Duna-Tisza közötti területen, Szerbiában, Szlavóniában és Magyarországon százezrek számára élnek keresztények, akiknek azonban nincs kialakult felekezeti meggyőződésük. A többség még mindig katolikusnak mondja magát, de annak a „lelkipásztornak” a tanítását és szokásait követik, aki éppen közöttük tevékenykedik. A Bácskában egyetlen katolikus pap sincs, a Szerémségben kettő, a Bánáthban három tevékenykedik. Ha egy-egy vándormissionárius megjelenik, akkor a már kálinistává lett horvátok is így orvendeznek: „Bogme, ovo su naši stari učili kako i ovi uče, ono što ovo govore istina je. Ma smo bili privereni od našćeh predikatora.” (Istenemre, a mi őregieink is azt tanulták, amit ezek tanítanak, s amit mondanak, az igaz. Pedig a mi prédikátoraink hittérítettek.) A jezsuiták információi szerint a protestáns prédikátorok és a korrupt és babonás görögkeleti pópák is kevésbé akadályozták tevékenységüket mint a ferences barátok. Ezek nemcsak hogy nem fogad-

ták lelkesen a közéjük érkező jezsuitákat, hanem féltékenységükben, ahol csak tehették, akadályozták a munkájukat. Az összehúzósek főleg Belgrádban voltak igen erőteljesek: még azt is megtiltották a jezsuitáknak, hogy a templomukban misézzenek és prédikáljanak. A katolikus papság buzgósgát, aszketikus életét és műveltségét kiemelő jelentésekben őszinte információkat olvashatunk az „invidia clericalis”-ról, a klerikusok irigységéről és egyéb erkölcsi fogyatékosságairól. A hódoltsági keresztények évtizedeken át nem is annyira a dogmatikus kérdések osztották meg, hanem a XIII. Gergely pápa (1502-1585) által 1582-ben jóváhagyott naptárreform elfogadása vagy elvetése. Ez az új naptárt nemcsak a görögkeletiek és a protestánsok nem fogadták el, de a katolikusok többsége sem. A művelt és Róma-hű jezsuiták dörzsös törésre akarták vinni a dolgot, amikor azonban látták, hogy a közép mennyire ragaszkodik a hagyományos naptárhoz, minden ünnepet kétszer ülték meg: egyszer a régi, egyszer pedig az új kalendárium szerint. A törökök gazdasági okokból nem fogadták el az új naptárt, a nyomában keletkezett veszáros következtében ugyanis „az eszaszarnak sok kart teszön, mert az veszáros megbomlanak.” Pesti János pap 1625-ben azt panaszolja Pap Dávid bicserdi magyar paptársának, hogy a naptár miatt „a tot papok (horvátok, H. A.) engem az szegeni magyarságh közlál ki akarnak tolni, ésük mind az totokkal (horvátokkal, H. A.) ty karatsont, husvetot, mind a magiarokkal a reghi karatsont husvetot tartani... Ezert az egez tartomani be giulekezik hogi meg lassak ha en velem tartiuke azt a hitöt kibe a mi atiankat talalta es tartotta Szulian Szoliman Chiaszar, vagy a tot papokat valasztiuk es az ty szertaratsok.”

A jezsuita jelentések részletes képet festenek a Délvidék etnikai összetételéről és az itt maradt magyarság helyzetéről. Bács megyében még mindig 10-12 000 magyar élt, de a Bánságot már elárastották a szerbek és az oláhok. Ezek egy latin-olasz-szláv-magyar-török és arab keveréknyelvet beszélnek és a rómaiak leaszarmatoztjának mondják magukat. Azt is állították, hogy valamikor a római pápa hitet vallottak, de mivel már száz éve nem volt közük római pap, elvadtak és azóta hit és törvény nélkül élnek. A Duna, a Száva és a Dráva között, a szerémségi, a mohácsi, a pécsi és a szigetvári szandzsákbán a lakosok nagyobb többsége horvátul beszélő sokák, kisebb része pedig magyar. Feltűnő azonban az, hogy a hódoltsági migrációk során a délvidéki magyarság nemcsak északra húzódtott, hanem dél felé is, és a jelentések szerint nem csak Belgrádban, de Szendrőben és Jagodnában is vannak magyar telepek. A belgrádi magyarok között mindenféle foglalkozásúak vannak; sok volt közöttük a kálinista, de mióta meghalt a prédikátoruk, mind többen járnak a jezsuita atyák magyar nyelvű prédikációira. Szini István vásárnaponként külön is összehívja a „szegény magyarokat” és tanítja őket. A Miatyánkot, az Üdvözlejt Máriát és a Hísekezyet magyarul imádkozzák. A belgrádi jezsuita iskolában az egyik tanítómester hat magyar fiatalat magyar nyelven oktat. A belgrádi magyarok szociális téren is szerveződtek: a betegek és a szegények megsegítésére egy kongregáció (egyesület) hoztak létre. Az említett Szini István atya egyik levelében arra panaszodik, hogy a magyarországiak egyáltalában nem segítik, pedig nagy szükség lenne magyar könyvekre. Szeretne magyar nyelvű imádságokat is kinyomtatni, de nincs hozzá anyagi fedezete. Bethlen Gábor (1580-1629) fejedelem hívja őt Erdélybe, de ő nem hajlandó a belgrádi szegény magyarok szolgálatát felcserélni az erdélyi szolgálattal. De a környék magyarsága is megérezte a távozást, mert a legközelebbi magyar katolikus pap csak Szegeden van. Temesvárra is kellene legalább egy jezsuita, mert az ottani magyar katolikusok egyébként el fognak veszni.

A MONARCHIA LEGNAGYOBB GABONAPIACA

(2.)

RÉGEBBI lexikonjaink jegyzik Törökbecse szerepét a távolsági kereskedelemben. „...Az ötvenes években egyike volt hazánk legfontosabb gabonapiacainak” – állapítja meg a Pallas Lexikon 1893-ban, s ezt a Révai is megismételi századunk húszas éveiben. Az újjababól viszont kihullott (Új Idők Lexikona, 1936-42; Új Magyar Lexikon, 1959-62; Akadémiai Kislexikon, 1989-90).

Az újabb szakmunkákban olykor-olykor felbukkan a magyar nyelvtérületen ma már alig ismert városka neve. Bálint Sándor (1904-1980) írja egy nagy összefoglaló munkájában, hogy „1860 újabb Törökbecse gazdag és virágzó központja volt a bánáti gabonakereskedelemnek.” (A szögdi nemzet, I-III. Szegec, 1977-1980)

A legnagyobb újabb kori történelmi összefoglaló munka, amelynek eddig 14 vaskos kötetet jelent meg, szintén említett tesz Törökbecse egy kereskedelmi jelentőségéről. „A többi, különböző módon csoportosítható bánáci akoczpont között az 1840-es évek közepén – írja a megfelelő részben Bácskai Vera és Nagy Lajos – már előkelő helyet foglalt el a Habsburg-ház uralma alatt levő területek legnagyobb gabonapiaca, a bánáti gabonakereskedelm központja, Törökbecse, ahonnan az 1840-es évek első felében évi átlagban egymillió posztonyi mérő gabonát szállítottak a Dunán fölfelé, kisebb mennyiségben Szécsken és Károlyvárosra út Fiuméba, még kevesebbet Laibachba.” (Magyarország története, 1790-1848)

Az említett szerzőpár, Bácskai Vera és Nagy Lajos, az 1828. évi országos összeírás adatai alapján meghatározta a piacközponti szerepük betöltő településén vizsgálat, miközben a központokat vonzástérletükkel szoros összefüggésben vizsgálta, s a magyar történelemtudományban először alkalmazott matematikai módszert, a faktoranalízissel jelölte ki a piacközpontok közül azokat a településeket, amelyek szerepük alapján városoknak tekinthetők. Nos, kutatásai alapján a XIX. század eleji Törökbecse a központok harmadrendű csoportjába került. Ebbe azokat a településeket sorolták, amelyeknek vonzóköré meghaladta az 50 000 főt, de egyéb központi funkciók hiányában kifejezetten városi szerepük nem töltötték be. Így kiemelték, hogy „a Horváth Mihály által az ország, Fényes által a monarchia fő gabonapiacaként jellemzett Török Becsének” kereskedelmi rétege nem volt számottevő, s a kézműipara sem emelkedett az átlag fölé. (Piacközpontok és városok Magyarországon 1828-ban, Budapest, 1984)

Az adott kép pontos! Jóllehet Törökbecse csaknem egy századon át a távolsági buzákereskedelm fő kiindulópontja volt, az adottságok folytán nem fejlődhetett ki nagyobb várossá, sokáig még járásközpont sem volt, közigazgatásilag egy jó ideig Nagybacskekerhez kapcsolódott, mivel természetesen hátré a kikindai koronakerülethez tartozott. Talán még ennél is fontosabb, hogy a buzákereskedelem idegen kézben összpontosult, Törökbecsének ebből csak a morzsák jutottak. Valójában mindvégig az agrártermelés nagy, specializált gyűjtőhelye maradt, a „biztos eladáson” kívül más nemigen kínált.

Előrendű találkozó- és vásároshely volt, nagy átmenő forgalommal, ennél tovább azonban nem lépett, talán nem is léphetett a polgárosodás útján. Az ipari létesítmények, a pénzintézetek, a gőzmozgalmáshoz jöttek létre.

Az itteni történészek figyelmét sem kerülhette el a törökbecsei gabonapiac virágzásának sok-sok ténye, de nem került érdeklődésük középpontjába, mivelhogy a gazdaságtörténelmi kutatások általában hátrébe szorultak. Így dr. Mirmics József (1923-1979) és dr. Csehák Kálmán a munkásmozgalom bácskai és bánáti előzményeit kutatva, nem kerülhette meg a buzátermesztés, valamint a gabona forgalmának és kivitelének kérdését. Különösen dr. Csehák nyújt átfogóbb képet a bánáti mezőgazdasági viszonyokról, a buzákereskedelemlről, ennek keretében pedig Törökbecse vezető szerepéről, amely eltartott a múlt század hatvanas éveig, amikor az első vasútvonalak építésével a buzákereskedelm központja áttevődött Kikindára és részben Versecé. (Radnički pokret u Banatu do osnivanja Socijaldemokratske partije Ugarske, 1868-1890 – Munkásmozgalom Bánátban a Magyar Szociáldemokrata Párt megalakulásáig, 1868-1890 – Novi Sad, 1967)

Az ötvenes években dr. Mezei István (1918-1992) egyetemi tanár, a későbbi akadémiás foglalkozott Vajdaság mezőgazdasági fejlődésével, de Törökbecse szerepét egy szóval sem említette. (O nazivku poljoprivrede u Vojvodini u XVIII. i XIX. veku – A mezőgazdaság fejlődéséről Vajdaságban a XVIII. és a XIX. században – Novi Sad, 1957)

Ezzel a kérdéssel, már témaválasztásánál fogva is, sokkal körültekintőbben és nagyobb tudományos hitelességgel foglalkozott dr. Hegedűs Antal doktori értekezésében (Agrárviszonyok Torontál megyében, 1779-1848. Újvidék, 1981). Kimutatta, hogy vidékünk a vízgazdálkodás, azaz a lecsapolás és a csatornaépítés mellett éppen a buzátermesztésben érte el a legnagyobb teljesítményt, s ezt részletes levéltári adatfeltárással támasztotta alá. A fő kereskedelmi termékkel vízt bázát nem volt nehéz látni, állapítja meg a szerző, annál nagyobb gondot okozott azonban a szállítás: tengeren a törökbecsei kikötőig, onnan pedig vízi vontatással a belföldi és a külföldi piacra.

Szerzőnk (dr. Katarina Čobanovičeva) együtt) még egy munkájával – a kor népesedési és agrárstatisztikájának közéletével – járul hozzá a kérdésnek jobb megértéséhez. (Demografika i agrarna statistika Vojvodine, 1767-1867 – Vajdaság demográfiai és agrárstatisztikai adatai, 1767-1867 – Novi Sad, 1991)

Törökbecsének a helyi szerzőkkel nem sok szerencséje volt. Híres születő, dr. Szentlárjay Jenő (1843-1925), az ismert történész és akadémikus rengeteget tett ugyan a délvédelmi történelmi művelő felállítás terén (Száz év Dél-Magyarország újabb történetéből, Temesvár, 1882; A beszkereki vár, Budapest, 1886; A csanád-egyházmezei plébániák története, Temesvár, 1898), de gazdaságtörténelmi kutatásoknak nem vágott. Munkáiban elsősorban értékes adatokat közlő a törökbecsei gabonapiacról, ám erről nagyobb, összefoglaló jellegű írást – jöjjehet egy tönkrement gabonakereskedő fia volt – nem adott ki kezéből, ez így látszik kívül esett érdeklődési körén.

Istváni Endre, a törökbecsei ármentesítő társulat főhivatalnok a egyik nyomtatásban is megjelent előadásában a gabonapiac utolsó, 1850-60 közötti fellendüléséről adott emlékképet. „Bánság gabonakereskedésének tetemes része – írja – ismétült összpontosul, s nyaranta oly nagy számmal jelennek meg szerb, német, horvát és ormény kereskedők, hogy a hatalmas nagyvendéglő nem egyszer szűkös bizonyult elszállásolásukra. Volt idő, hogy csaknem minden parasztházban lakott üzletember. S míg a buzákereskedők és ágensek élénk bőreit teremtetek a nagyvendéglő helyiségeiben, a Tisza-part egészen hosszában vig dalolás közt s a jólét boldog érzetével munkás hajónép hullámzott.” (A küzdő Törökbecse, 1850-1890, Törökbecse, 1895)

Lazar Mečić, az egyik legfrissebb, s igen vaskos helytörténelmi munka szerzője át-átiszögveti kronikájait a gabonapiac innen-onnan szemezgetett adataival, de egészen furcsa módon a város újabb kori történetének talán legjelentősebb szakaszának nem szentelt sem kellő figyelmet, sem önálló fejezetet. Ezáltal is beigazosított, hogy ezen a soknemzetiségű tájon nehezen boldogultak azok a történészek és helytörténészek, akik nem ismerik az itteni népek nyelvét, munkájuk, az eredeti források és forrásmunkák megközelíthetlenségére miatt, a legjobb esetben is, csak egyoldalú leírt. (Novi Bečej i Vranjevo kroz istoriju od najranijih vremena do 1941 – Törökbecse és Vranjevo története a legkorábbi időkől 1941-ig – Novi Bečej, 1989)

De eddig idézett munkák, ha olykor egymást ismételték is, rámutattak „a motkskábi kitszultul” vidék átalakulásának sok fontos mozzanatára, körüljárták, s több oldalról is bemutatták a bánátsági buzá forgalmának születését, úgyhogy egyrészt az információk sokaságát adták egy elszűdött torontáli Atlantiszról, másrészt pedig felszárították az érdeklődést az újabb ismeretek, a részletező feltárás iránt, s arra csábították a táj krónikáist, hogy a múlt száztszert kockából, tőredékeiből és emlékfoszlányokból megkísérelje ennek az elmerült világnak, ha nem is valós, de egy lehetséges képének újratereztését.

GYELMIS-REGÉNY, FOLYTATÁSOKBAN

(6.)

MAGYAR János a Kramer-villa mögötti iskola műhelyét vezette akkortájt. Az ezermester-hajlamú gyereket a festéssel még rokona, Magyar László, a későbbi leltárlos fordító meg, képzőművészeti könyveket horvda haza Belgrádból Ludaspusztára. Egy Vlamincek-kiadványra emlékeznek például mind a ketten. Különös, hogy Vlamincek – a vad –, előbb mutatkozott horizontjukon, mint a többi közelebbi pasztásan dolgozó, robusztus festőegységiség, mint mondjuk Konjović, vagy a helyi Kubát. Az első képet Magyar János fogadásból festette, mármint, hogy ő is meg tudja csinálni, fel tudja kenni a palicsi víztornyot Vlamincek modorában. Fel is kente, meséli, ám mivel nem alaporzott, a kép reggelre eltűnt, felitatódott. Újra kellett kezdeni az egészet. Végül csak sikerült rögzítenie (éppén úgy – tojással –, mint le-lecsúszó első képét a másik ludasi festő, Török) és Magyar Lászlónak tetszett a kép, ámulva fizette ki a fogadás tétjét, útította festővé ezermester-hajlamú rokonát.

Különös, mondtam, ám még különösebb az, hogy az én életemben is fontos szerepet játszott az a Vlamincek-kiadvány, Robert Ray könyve, illetve majd az a két-három Vlamincek-kép, amelyeken a kis dél-franciaországi városok házainak tűzfalára, már az óceán közelségétől terhes ég alatt, azt írta pasztás kék ecsettel, hogy: AZÚR.

Előkerestem a kis könyvet és látom, az előszónak az a része, ahol arról beszél, hogy ha Vlamincek séta közben azt hallaná, hogy *A nagy Pán halott!* visszakiáltana: *Nem igaz! kétszer is alá van húzva...*

A véletlen úgy hozta, a következő nagy festő, aki feltűnt a palicsi (szabadkai) művészeti ludasi kis kolóniájának horizontján, éppen Gyelmis Lukács volt, aki, noha Itáliából, illetve Pestről érkezett, valójában szintén a palicsiak (szabadkatak) e ludasi ágához tartozónak mondható.

Gyelmis anyagkezelése –anyagfőnöke –, amit Segantinióval kell eredetiznünk, de a szerb festők közelségét is érezniük kell rajta (felesége, Fehér Etelka Dobrović-tanítvány, Konjović, Šumanović, Lubarda, Čelebonović ígézetében él), lényegében nem esik messze Vlamincek

anyagfelhasználásától. Számomra (különös tekintettel a platánokra) még az is közéleti őket, hogy idősebb korában Vlamincek anyagában is mind több ölel megutatható ki, képcin az olomszürke eluralkodása figyelhető meg.

A helyzetet ott, a Spti alléban, szemben a Kis-Abbáziával, az teszi izgalmassá, már-már valóban regényessé is, hogy a barátomként, illetve a platános kép tulajdonosaként aposztrófált szemtanú nem más, mint éppen Magyar László, Iványi, Szabadka nagy történetírója szerény utóda. Már-már agódní kezdtem, nem lesz alkalmam kimondani, bevezetni a nevet.

Magyar János akkor, 1970. január 29-én (mert ne feledjük, meg mindig annál a napnál tartunk, nem is hiszem, hogy ebben a vállalkozásunkban, regényünkben el tudunk majd mozdulni attól a naptól) valamit kiszaladt a műhelyből. Akkor már kezdtek építeni a Dubrovnik utcában az új iskolát, naponta megfordult ott, ellenőrizni a részleteket. Meséli (ugyanis most már ő is itt lakik a Nagyenyvesen), az a jól fűtött iskolaműhely akkortájt egyik gyülekezőhelyük volt, gyakran tért be hozzá Török, Gulácsy és Zakány is.

A Török-kiállítás rendezve rá is bukkantam a két költő akkori portréjára. (Míg Zakány portréját nézegettem, vittem a berámázandó képek közé, visszaemlékeztem egyetlen találkozásunkra. A kanizsai Vigadó teraszán üldögéltünk az frótör vendégével, Zakány hallgatott, nem sokkal azelőtt ugyanis meglehetősen negatív kritikám jelent meg verseskötletéről, majd amikor távozni készült, megszólalt. Téged túzes vasakkal szaladgoló ördögnek tudtalak, sok csínyát gondoltam rólad, s most egy pirulékony angyalt látok... Érdekes, mások portréjával bajlódva, az ördög és az angyal között, saját képet is keresi az ember.)

Az iskolát lokalizálva, a Kramer-villát említettem, jöhetett pontosabb leírás volna, ha a Szép-féle kápolna mögött, a Parcesitsi-placcon épült Vissly, illetve Klára-villát (most Palicsfürdő templomát) említem, annál is inkább, mivel irányom egésze szempontjából is az egyik legfontosabb lesz majd. Ugyanis Szabó Józseffel és Bertron Ferenc esperes-plebánnossal osztva a villát, ott élt festőnk húga, a három tümenyes Gyelmis-lány közül a legidősebb, az a Gyelmis-lányok maradt: Rózsika. A másik kettő: Anna és Júlia Belgrádban, később innen Rómába majd Toulouse-ba, illetve Kotorba került.

Jelentem már korábban is, milyen csodálattal beszélnek az emberek még ma is a Gyelmis-lányokról. Azt mondják, a legszebb lányok voltak Szabadkán. Majd hozzátessék, az egész országban. Az egyik legszebb dicsőretet Balázs úrta, a csónaképitő mestertől, Gyelmis István asztalos és vitorlázó úrsótól hallottam (ő Belgrádban is találkozott velük). Olyan szépek voltak, mondta, hogy ha róluk mintázták volna a Szűz Máriát, még ma is érne a Budanović püspök!

Mesélik, édesanyjuk, Nincevics Matija fiatal korában aranyláncot hordott a derekán és úgy világotott a szeme, mint a rögálic: a kékkő.

Érdekes, Szabadka első ügyvédnöje is a Gyelmis-lányok közül, a Gyelmis-lányok egy szélesebb köréből került ki; mesélik, a legszebb-legnagyobb melletti voltak Szabadkán – ezen kívül arról volt még nevezetes ez az első ügyvéd, hogy a korzón összeverekedett Tisza Pannival, Tisza István öccsének, Kálmánnak a lányával. (Erről a verekedési jelenetről még jó lenne megtudni néhány részletet. Újraírások akár külön fejezetet is hajlandó lennének szentelni mellicnek, illetve verekedésüknek regényemben.)

En Oláh Sándor kitűnő arcképcit tanulmányozva fogtam először nyomot, tettem fel a kérdést magamnak: kik is lehettek ezek a rendkívüli modellek, akik, mint egy még megritlan nagy szabadki regény jelenetében pózolva, szinte még ma is átütnek a képeken? Nehéz elképzelni szebb nyomozást egy magamfajta ember (íróművészi) számára. Aztán, emlékszem, valaki megemlítette, Oláh, aki felénk elsőként írt az újdéki Reggeli Újságban, 32-ben – édesapám is ezt az újságot járatta) Gyelmis művésztéről, megfestette az egyik Gyelmis-lány aktképet.

TOLNAI OTT

OLVASÓINKHOZ, BARÁTAINKHOZ

A BÁCSORSZÁG megjelent hat száma után – amelyet megtisztelő módon és kedvezően fogadott a vajdasági, és nemcsak a vajdasági olvasó – elérkezett az ideje, hogy anyagi ügyekben is szöjlünk. A Szabad Hét Nap, amelynek a segítségével eljuthatunk az olvasóhoz, a mai inséges időkben **nagyon nehéz anyagi gondokkal küszködik**, s ebben a Bácsország osztja a sorsát. Nehéz kimondani és leírni: **ha nem kap a Bácsország megfelelő anyagi támogatást** – annak ellenére, hogy érezzük és tudjuk, hogy szükség van rá, erőnk és tudásunk van hozzá, hogy hosszú ideig életben tartsuk – **rövid, de emlékezetes pályafutását kénytelen lesz befejezni.**

Amikor támogatásról beszélünk, támogatókat keresünk, akkor nem a hatóság, nem az alapítványok felé tekintgetünk – ott hiába kopogtatunk –, hanem olvasóink, barátaink felé (szeretnénk hinni, hogy írássáikon keresztül barátokká letünk, író-olvasó cinkostársak), azok felé, akiknek minden ötletünk és gondolatunkat, a Bácsországot szenteltük.

Nincs szükség szép szavakba bújtatni elhagyottságunkat, rongyos szegénységünket, ki kell mondani: **segítség nélkül aligha leszünk képesek megmaradni, szerény, de szép terveknek megvalósítani.** Havasi gyopárként, a lagy és a kies szikla, a nedg körülmenyek közepette is szeretnénk energiát újítani szerény munkánk folytatására. Ehhez kérjük a támogatást. A szándékrol leveiben értesítsék Szekeres Lászlót, a felelős szerkesztőt (24000 Szabadka, Tito marsall sugárút 14.).

Szabadka, 1995. november 2.

A Bácsország szerkesztőszéke

EL KELL MENNI, HA NEM AKARNÁTOK IS...

(2.)

MIBEN áll Gömöri Jenő két gyűjteményének lényege, jelentősége? Az elsőben csak mintegy száz katonanótát tett közzé, s a kötet 1916-ban Beeskereken, a 12. gyalogezred Rogkoltan Alapjának kiadásában jelent meg. Mivel könyvkereskedői forgalomba nem került, mint Gömöri írja, „a nagyobb nyilvánosság előtt még is ösmertelen s részére legfeljebb a nyilvános könyvtárakban hozzáférhető.” Voltaképpen csak a Beeskereken állomásozó katonaság körében ismerték a gyűjteményt. Két évvel később, 1918 januárjában már *A nagy háború katonai nótáinak* kéziratát tette le a beeskerei 308 katonanótát tartalmazó meg néhány verset, hamarosan napvilágot lát, s tekintettel arra, hogy 5000 példányban nyomtatják, a könyvkereskedésben is kapható volt. E kötet magába foglalta az 1916-ban kiadott gyűjtemény anyagát, amelyet Gömöri még háromszor annyi katonanótával egészített ki. A kötet erénye, hogy komoly gyűjtőmunka eredménye, amelyben Gömörinek mintegy hetven katonatársra segédkezett. Ez a segítség azonban a nóták gyűjtésére és feljegyzésére vonatkozott. Gömöri munkáját a beeskerei katonai előjárók is támogatták, anélkül meg sem jelenhetett volna. Különösen Begmayer Rezső alezredes, Jovanovics Gyula őrnagy, Murmayr Róbert százados és Sommer Róbert főhadnagy érdeme, hogy a kötetet kiadták. A címlap Gömöri katonatársának, Kovács Gyulának a munkája, az ezred nyomdájában pedig a szükséges előkészületekben a szerzőnek Kiss Lajos hadnagy és Kardos Lípót káplár segédkezett. Így került ki ez az első világháborús katonanóta-gyűjtemény a sajtó alól, meghozta igen sok beeskerei és bánati vonatkozású eredeti anyaggal, amelyek létrejöttének körülményeit, szerzőit is jelzi esetenként Gömöri. Ezekben a néhány soros lábjegyzetekben igen becses adatok találhatók. A több mint háromszáz katonanóta közül néhánynak a szerzőjét is azonosítani tudta. *A Talpra magyar vitézek* című nótát maga a gyűjtő írta 1916-ban Nagybeeskereken. *A Komáromi 12-ös katonák* című bakonótát dr. Pécsi Jenő hadnagy szerzte 1915-ben Komáromban. (A Beeskereken székelő 12. cs. és k. gyalogezred állományát annak idején Nyitra és Komárom megye területéről egészítették ki. Az ezred katonáit Parman tábornokról meg Parman-bakáknak is nevezték.) *Az Éjfélújjában sötétségben* című dalt Bártfai Gyula őrmester írta 1917-ben Doberdónál, a *Csendes kis legénylány* címűt pedig Leitner László. A *Nyikorgó lánca azt juttatja eszembe* dal szövegét Falk Richárd írta, az *Amerre most magyar fiúk járnak* című nótának a szerzője pedig Kalmár Tibor volt stb. A kötetben találjuk még a *Reguták esti imáját* meg a *Temetési szertartás* című bakabúcsúztatót. Mindkettő tréfás szövegű.

A kötet előszavában Gömöri így magyarázza művének jellegét és létrejöttét: *„A nóták, amelyeket e könyvben kiadok, nagyrészt a 12-ik csász. és kir. gyalogezredben, a fronton és a pótzászlóaljnál ez ezred bakái között forgolódnak gyűjtöttek. (...) A háborúnak, mint valami véres varázslónak egy intésre folszabadultak a dalok; fölpatantak százados és évtizedes zarak; folszabadultak a könyvtárakból és élettelen könyvek poros lapbortóneiból, évtizedes port ráztak le magukról és megújították; mos a háború alatt kezdtek el újra eleven életet élni. A népköltészet renaissance-át ünnepli. Nemcsak a katonák, a kisgyerekek, lányok, mindenki dalolja és dúdolja a nótákat; minduntalan és mindenütt megüti fülünket egy bakonótából kiszakított dallam, vagy szövegfoszlány. És nem utolsósorban érdekes és jellemző a bakonóták – hogy úgy mondjam – utolsóképesek lettek (...) Természetesen nem mondhatjuk, hogy e könyvben benne van a nagy háború valamennyi katonanótája. A nóták gyűjtése körül a lehető legnagyobb buzgósággal a lehető teljességre törekedtem. Minden nótát, amelyet danolni hallottam, leírtam; sokat pedig a bakák írtak le számomra vagy az ő diktaálásuk, vagy danolásuk alapján én magam. De még így sem állapíthatom meg, hogy a nagy háború minden katonanótája benne van ebben a könyvben. Azt azonnal nyugodti lélekkel megállapíthat-*

tom, hogy a nagyrésze benne van azoknak a nótáknak, melyeket a háború alatt országzséte és frontszerte danoltak; és így ez a gyűjtemény lehetőleg teljes, reprezentatív gyűjteménye a nagy háború magyar katonanótáinak.”

Gömöri már köteté előszavában többféle katonanótát különböztet meg. Voltak úgynevezett hallgatós nóták (Gömöri megfogalmazása szerint „szentimentális háborús műdalok”), menetelő nóták, bakaverek, de „katonaruhába öltözöttet népdalok” is. Mint írja, „sok a nóták között a régi óta is, amely csak új, háborús köntöst kapott; régi bakonóták, népdalok, kuruc-nóták aktualizálása és változatai; különösen az őregbák, a békeidő katonái szereti fűm-farigcsáit a régi jó bakonótákat; sőt egyes nótákat egészen régi szöveggel danolnak, legfeljebb egy jelentéktelen háborús korrekciótval... de ez mitsen von le a nagy háború népköltészetnek költői és kultúrtörténeti értékeiből.”

Kimaradtak e gyűjteményből „a magyar nép hatalmas érválságát szemléltető” katonadalok, amelyekből Gömöri – saját bevallása szerint – elég nagy számban gyűjtött össze, de amelyeket sikamlós szövegük miatt ki kellett hagyni. Érdekes, hogy ezeket is ki szeretne volna adni, korlátozott példányszámban, csak hozzáértők részére. Ezzel kapcsolatban köteté előszavában írja: *„Ha kiadó akad re, szabadékom van e nótákat külön könyvben, kizárólag hozzáértők, helyesebben az irodalom és a népköltészet, nem pedig a sikamlós olvasmányok barátai részére, kézirat gyarantát való kezeles formájában, meghatározott korlátozott példányszámban kiadni s ezáltal alól, hogy tömegben hozzáférhetővé tenni a hozzáértők részére.”* Az igazságúhoz tartozik, hogy Gömöri kötetében egyes daloknak lábjegyzetben jelzi, ha tud „nem szalonképes” változatról (például, az *Elmentem én a vásárra Schneider Fántal* című nótánál). Szerzőnk gyakran a kottáját nem jegyzi a daloknak, csak a szövegét, de eléggé gyakran pontosítja, hogy melyik nóták vagy népdal dallamára éneklék.

Ha helyi, bánati vonatkozásokat keressünk a könyvben, abból bezeg akad bőven. Főképpen sok beeskerei vonatkozású katonanóta kapott helyet – mintegy húsz! Ezek jórészt „átköltések”, de vannak közöttük eredetiek is. *A Beeskereken minden szombat este* című nótát például a *Szépén szól a 12-es banda* dallamára énekeltek. *A Beeskerei állomásról* kifutott egy személynótát című bakonótát lábjegyzetében olvassuk, hogy „ez a nóta – amelynek egy részének dallamára és részben szövegére is, egy épp oly vastok, mint amilyen jötű, e könyvben sajnos, ki nem adható, nagyon népszerű nótát is danolnak – egyik a legtemperamentusabb magyar nótáknak. Dallama a magyar temperamentum eleven megszólalása.” *A Lányok, lányok, ti lánnyok, beeskerei lányok* című dal például. *A Magárdán a Bega, elmosa a partot* című nótát, Gömöri szerint, a szegedi 46. gyalogezredről vette át a beeskerei 12. gyalogezred.

Gömöri kötetében helyet kaptak még az alábbi bakonóták is: *Beeskerei kaszárnyában lehullott a favelevé; Beeskerei gyűjteménye sárgára van meszelve; Kéket nyílik (a) beeskerei temető; Beeskereknél nincs már messze Belegrád; Mikor mentem Nagybeeskerek felé; Nincsen olyan barna lány Beeskereken; A beeskerei temetőnek árkaiban; Sejhű, de szépen szól (a) beeskerei nagyhaghar; Beeskereken mond egy kislány: Apuska; Onnan föl, Nagybeeskerek felől; Beeskerei bíró kapott levelet; Beeskerei réztoronyban kilencet ütött az óra stb.*

Gömöri gyűjteményének nagy erénye, hogy a gyűjtést az első világháború idején végezte, amikor a kötetben szereplő katonanótákat még énekeltek, s élő hagyomány volt. Gyűjtésébe tehát bő tanulmányozást érdemel, főképpen bánati vonatkozásai miatt, hiszen a katonadalok egy része Beeskereken született, amellett Bánát-szerte énekeltek őket, s ilyenén az első világháborús katonanóták bánati gyűjteményének is tekinthetjük. Olyan gyűjteménynek, amely értékes adatokat szolgáltat a kutatóknak.

NÉMETH Ferenc

ZOMBORCSEVIC VINCE DICSÉRETE

HA HÍRES szabadkai bibliofilekről beszélünk, Zomborcsevics Vince nevét az első helyen kell említeni. Az ő könyvtára volt a múlt század közepén az első komoly magángyűjtemény, melyet a századfordulótól világvilágviszonylatban is ritka könyvekkel bővített ki. Tőle tanulta később Milkó Izidor (1855-1932) is a szakszerű könyvgyűjtést.

Zomborcsevics Vince 1810. január 22-én született Szabadkán. Szülővárosában végezte a gimnáziumot, Pesten pedig filozófiai tanfolyamra járt. 1826-tól pesti orvosnövendék, 1829-től Bécsben folytatta tanulmányait. Az 1831. évi kolerajárványkor éppen Pesten tartózkodott, s negyedmagával a Hajdu kerületbe küldték orvosi szolgálatra. Visszatérése után 1832-ben megkezdte orvosi vizsgáit. *Medendi methodus derivans* a címe értekezésének, mellyel elnyerte a doktori címet. Egy ideig élénken foglalkozott politikával. Szabadka követeként 1847. december 21-én beszédet mondott a pozsonyi országgyűlésen.

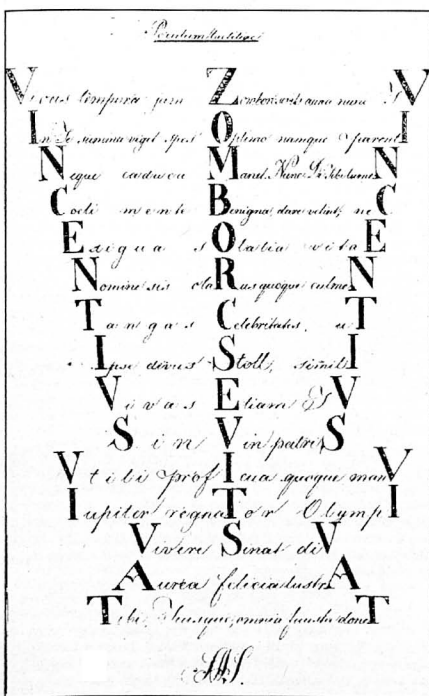
1879. szeptember 1-jén Szabadka szabad királyi várossá való nyilvánításának 100. évfordulója alkalmából Zomborcsevics ismét a nyilvánosság elé lépett. Ünnepi beszédet mondott, mely nyomtatásban is megjelent Szabadkán. Orvosi praxist rövid ideig folytatott. Sokáig őt tartották Szabadka első fizikusának, azonban a későbbi kutatók dr. Müller Jakabot állították az első helyre, miután napvilágra került, hogy Müller doktori disszertációja valamivel előbb készült el és jelent meg mint Zomborcsevicsé. Akkoriban Vermes Gábor számított a város egyik leggazdagabb emberének, akivel Zomborcsevics Vince megalapította a Kereskedelmi és Iparbankot. Orvosi konziliumokra gyakran meghívták, mert szélesebb orvosi körökben nagybecsülték tudását.

Akkor, amikor még vidékünkön csak kevesen olvastak komoly könyveket, Zomborcsevics petróleumlámpa mellett Diderot (1713-1784) és D'Alembert Enciklopédiáját forgatta, Voltaire-t (1694-1778) és Carlyle-t (1795-1881) olvasott. Az európai nagyvárosok antikváriumaival állandó kapcsolatban volt és a bibliofilek igazi megszállottságával gyűjtötte a régi könyveket. A latin mellett görögül is jól tudott. Gyűjteményében kiváló kiadásokban vannak meg a görög klasszikusok. Ezek a könyvek ma a szabadkai Városi Könyvtár különgyűjteményében találhatók. Az említett Enciklopédia második, 1781-es teljes, 36 kötetes kiadása mellett itt van a Zomborcsevics-féle gyűjteményből az a Spinoza-mű, mely 1663-ban látott napvilágot Amsterdamban. A könyv világvilágviszonylatban is ritka, hiszen – mint tudjuk – Spinoza (1632-1677), egy kivételével, éven nélkül jelentette meg műveit. A szóbanforgó példány éppen a ritka kiadásnak egy darabja, amelyen szerepel a filozófus neve, és a szerző életében jelent meg.

Zomborcsevics Vince élete végén (1900-ban halt meg) könyvtárát a szabadkai gimnáziumra hagyta. Innen került át a gyűjtemény a Városi Könyvtárba – sajnos, csak töredékében.

Milkó Izidor, aki nagyra becsülte Zomborcsevics gyűjteményét, *Régi emberek* című cikkéből idézünk, mely a Bácsmezei Napló 1931. január 25-i számában jelent meg: „Hosszú ideig volt a Kaszinó elnöke és tagja mindaddig, amíg a szomorú betegsége meg nem támadta, annak a társaságnak is, amely sokáig ülte körül délfelé mindennap a Piszárevics-féle akkor igen népszerű sörzsarnok tőrszuszatalt, amelyet a közvélemény kultúrataltnak keresztelt el. A város akkori öregei cseréltek ott eszmét... Oly korban, amikor e városban még rendes utcai világítás se volt s a szellemi világosságának szinte teljes hiányát éreztük, ő világosságot árasztott. Ma is kevesen vannak, akik annyira szeretik a könyveket s annyira megértik őket mint Zomborcsevics Vince.”

Egy ismeretlen rajongója képversben latin nyelvű ódát írt hozzá (kép). A kehely-alakba szedett akrosztichon, a mezosztichon (a középső betűk egybeolvasása) és a telesztichon (a sorvégek összeolvasása) egyedülálló versformát ad. Ez a szemet gyönyörködtető óda megerősíti Milkó elismerő szép szavait Zomborcsevics Vincéről. A képvers a Városi Könyvtár kézirat-tárának egyik felteve őrzött kincse.

A latin nyelvű óda címe fordításban: Örömekehely

VISSZATEKINTŐ

KÜNN A TANYÁN

Kosztolányi Dezső*

KÜNN a tanyán élek, egyórai járóföldre az első vasúti állomástól és telefontól, egy napi járóföldre az első kórháztól és könyvtárról, szántóvető parasztek között. Figyelem szokásaikat. Hallgatom beszédüket, melyben kép képre halmozódik. Azt hiszem, én többet ámulok itten, mint ők, mikor először látják a pesti utca autoforgalmát és színházainkat.

Hamarjában az alábbi neveket jegyeztem föl a tanyai iskola névsorából:

Boldog Teréz, Katona Emilke, Űrge Őrzsé, Szalma Sándor, Csákány Cicelle, Torma Ambrus, Jeney Mária, Dóró Katika, Nyers-Bakó Gergely, Szabó-Batancs Anna.

Régényben vagy elbeszélésben egyiket sem merném használni, mert attól tartanék, hogy túlonról „költői” leszek, túlonról keresett.

Különbek ezek a családnevek a nép előtt jobbra ismeretlenek. Mindenki kap melléje egy becsületes csúfnevet, melyet senki sem érez sértésnek. Ezt emlegetik mindenütt. Az alatt a másik otthon pihen, az almáriumban.

Egy fősvénységéről ismert gazda Szükénránts András, egy másik a Kannyi Pista, egy harmadik a Pótyke Gábor.

Az új levelhordó, aki idejött, sokáig nem tudta kézbesíteni a leveleket, mert azokon csak a hivatalos nevek szerepeltek, nem az „igaziak”. Maga a nép se szolgálhatott minden esetben fölvilágosítással. Így a címzetek egy darabig „ismeretlenek maradtak.”

Később a levelhordó a bíró segítségével összeállított egy listajstromot, melyben a csúfnevek mellé odabiggyesztette a hivatalos neveket is, zárójelben.

Ezen a vidéken születtem, az ő nyelvüket beszélem, az ő hangzóik rögzödtek meg bennem, öntudatlanul is azokkal élek, amíg meg nem halok.

Néha mégis észreveszem, hogy erősen figyelnek rám. Nézik a szájamat, amint én az angolok száját nézem, akikkel társalgok. Régióta elkerültem innen. Nem mindjárt értenek.

Egyzer az is megesett, hogy szegényszemre tolmáchosz kellett folyamodomnom.

Torma bácsit, aki már a nyolcvanasokat tapossa, vallattam, hogymint él.

– Mennyit alszik naponta? – kérdeztem tőle.

Torma bácsi csak bámolt. Az asszonya is. A fia is.

Az unokája segített ki:

– Azt kérdezi, öregapám, hogy mennyit bír pihenni?

Ezt az öreg már megértette, s aztán felelt is rá.

Kemény koponyájú nép. Elpusztíthatatlan, pogány erő lüktet benne, melyet semmiféle természettudományos alapon nem lehet megmagyarázni.

A bicskázás, a késelés ősi hagyományaikhoz tartozik. Illik verekedni. Különösen lányokért. Nem is férfi az, akinek nincs egynehány sebe.

Ujabbán bálókra, mulatságokra rendőrileg tilos a legényeknek bicskát, kést vinniük. Ezen a lányok segítenek. Ők dugják el keblükbe a bicskát, kést, s kellő pillanatban átnyújtják lovagiainknak.

Már a kisfiúk is kislányok is lakodalmásdit játszanak. Karongfogva, fölboktrétázva haladnak egymás mellett mint völegények és menyasszonyok. Egy tizennyegyes völegény, akit kikoszarozott nyolc éves menyasszonya, szó nélkül kinyitotta bicskáját, odaadta a

kislánynak, s megkérte, hogy döfje a szívébe.

Téli estén olajlámpásnál vacsorál az orvos, a családja körében. Egyszerre nyílik az ajtó, a résen bekandikál egy véres, sápadt fő, tátonog szobell.

– Hol a doktor? – nyöszörög a furcsa látogató. Saját lábán jött el, hogy az orvos bekötözze. Sógora késelte meg. Nem haragudtak egymásra, csak egyből mulattak, s itt már ez a szokás.

Evekkel ezelőtt a kórházban operálni készültek egy híres, karakán verekedő, egy nagytörvénnyű legényt, aki huszonegy sebből vérzett. Már leszójárták a műtőasztalra, főzték a műszereket. A „beteg” egyetlen hatalmas izomrándítással ropogva tépte szét a szjakat, felpöndörült az asztalról, fölrugta a műszeres tálcákat, úgy-hogy azok a csipeszekkel, ollóikkal együtt a mennyezetig röpültek, aztán kerekelt oldott. Három hét múlva visszahozták. Már alig volt benne lélek. Az utolsó pillanatban megoperálták – sikeresen. Három napra rá, vattakötegekkel a fején, éjnek idején átmászott a kórház falán, ismét megszökött, végképp. Azóta vidáman szánt-vet, s megokasodott az ő ivadékaiban.

A verekedők csak addig ellenségek, amíg harcoképtelenné nem válnak. Utána már szövetségeseik. Gyakran egymást támogatva mennek segítségért.

Farsangkor parasztszékér állott meg az orvos portája előtt. A farsangi csata négy sebesültje vánszorgott le róla, fejsebbel, ki haszúrással, ki tórral vagy lábbal. Már kezéni kezdte őket az orvos, mikor rendelője ajtaján kopogtatott valaki. Egy szerény, illedelmes, öreg paraszt jelentkezett. Két kezében tartotta a kilocsasztan belet. Így mutatkozott be:

– Én vagyok kérem a kocsis.

Egy aggyastánnal beszélgetek a halálról.

Megállapodtunk abban, hogy rettenetes lehet évekig az ágyat nyomni, szenvedni. Talán jobb a hirtelen halál.

– Az se jó – mondja az öreg, a fejét rázogatva. – Olyan az, mintha ellopják az embert.

Végül megállapodtunk abban, hogy a halál semmiféle formájában nem élvezhető.

Szeretnek ezek engem? Vagy legalább becsülnék? Vagy lenéznek, és titokban kinevetnek?

Sokat tündötem ezen. De még mindig nem tudtam eldönteni.

Egyenes gerinccel beszélnek velem, mint egyenlő az egyenlővel. Az öregebbek mind előre nyújtják kezüket, hogy meg tiszteljenek parolójukkal. Látszatra nyíltak, kedélyesek. Sokat tréfálójuknak. Borral, hájapogácsával kínálunk. Le is ültetnek, a szobájukba, a lócájukra.

Azt hiszem azonban, hogy voltaképpen álarcot viselnek. Ha elmegek tőlük, bizonyára összenéznek, vállukat vonogatják, talán el is mosolyognak.

Én vagyok az idegen. Az úr, aki – az ábécés könyv szerint – ír. Sőt az az úr is, aki ír...

* A szabadkai születési író és költő ludasi vonatkozású írását abból az alkalomból közöljük, hogy 59 évvel ezelőtt, 1936. november 3-án hunyt el. Kosztolányi többször megfordult Ludason, ahol testvéröccse, Arpád (1887-1966) orvosként élt és dolgozott. Az írást a Pesti Hírlap 1930. augusztus 17-én közölte.

A SÁTÁN ÚTJA

A kishegyesi Csillag Károly és drámája*

AXIX. SZÁZAD utolsó szabadkai színházi évadját két viharos bemutató tette emlékeztetővé. Az egyik a városban időző, Pesti Ihsász Lajos (1849-1935) vezette társulat megbecsült tagjának, Deréki Antalnak (1849-1931) a vidéken még divatos népszínműbe oltott, részben anekdotikus, részben pedig történelmi műve, *A bácskai fekete király*, a másik a tekintélyes helybeli ügyvédnek és szerkesztőnek, Csillag Károlynak Madách Imre (1823-1864) művének árnyékában született drámai költeménye, a *Sátán útja* színere vitele volt. Körülöttük boldyult fel a helybeli közvélemény, amint azt a korabeli sajtó írásai tanúsítják.

A két mű közül, annak ellenére, hogy Deréki zövege ismeretlen, elvesztett vagy legjobb esetben lappang valamelyik irattárban, hagyatékban, biztos állítható, hogy Csillag Károlyé a jelentősebb, az ambíciózusabb, ahogy ezt a fellelhető sajtóanyagból is kitűnik.

A helyi szerzők fel-feltűnésének a szabadkai színpadon, ha nem is túl jelentős, de mindenesetre kimutatható előzményei vannak. Az első szabadkai színdarab szerzője Bárfay József, Rudics báró titkára, kinek *Aneka* című darabját 1837-ben vitték színpadra. Hosszú évtizedek után, 1886-ban került a nyilvánosság elé Antunovits József *Sejanus* című tragédiája, de játszótták Sziechenburger Károly történelmitanár *Botyán generális* című kuruc tárgyú drámáját, továbbá Havas Emil (1884-1944) hírlapíró, Lengyel Henrik álnévén író katonatiszt, Czizglány Béla törvényszéki bíró, Günther József doktor, Mamuzits Béla egy vagy több művét. Közéjük tartozik Csillag Károly is.

Csillag – család néven Stern – Károly Kishegyesen született 1862. május 12-én s életének hetvenhetedik évében hunyt el, 1938. szeptember 14-én, Edelényben, ahová 1918-ban költözött, s ahol ügyvéd volt. Életének tőlünk távol zajló éveiről még azt tudjuk, hogy 1933-ban Pestre költözik, miért s meddig élt ott, nem ismert. A vidékünkön töltött évekről tudjuk, hogy iskoláit Zomborban, Szabadkán és Szegeden végezte, jogot Pesten tanult, ahol 1890-ben jogi doktorátust szerzett, ügyvéd volt Szabadkán, 1906-tól Zsablyán, 1914-től pedig Újvidéken. Hogy milyen volt, s volt-e egyáltalán kapcsolata később szülőfalujával, előttem ismeretlen, talán mérge ne egy helyi művelődéstörténeti utánjárás, hiszen Csillag Károly a vidék jeles újságírója, szerkesztője volt éppen azokban az években, amikor érrefelé, mint a magyar vidéki városokban általában elterjedt s megerősödött a sajtó, amikor egy-egy városban egy időben több újság is megjelenik és létrejönnek olyan kiváló szerkesztőségek, melyek érdeme országos hírű és rangú lapok (*Bácsmezei Napló*, *Bácskai Hírlap*) közreadása. Csillag Károly több zombori és szabadkai újságnak volt munkatársa, felelős és főszerkesztője, ahogy arról Kolozsi Tibor (1915-1980) fontos sajtótörténeti könyvéből (*Szabadkai sajtó I. /1848-1919/, II. /1919-1945/) értesülhetünk, a Zombor és Vidékének, a Szabadságnak, a Szabadkai Hírlapnak, a Bácskai Hírlapnak, s az említett két legjelentősebb szabadkai lapnak, a Bácsmezei Naplónak és a Bácskai Hírlapnak, de ő jelözte első képes magazinkunkat, a *Bácsországot* is. (Megjegyzés: most, amikor – igaz, mellékletként – újraindult a *Bácsország*, nem lenne-e szép feladat az 1904 és 1906 között létező lapelőd felől, majd főszerkesztőjének sajtóbeli szerepét, működését feltárni, megírni?)*

Mint minden akkori magára valamit is adó hírlapíró, Csillag Károly is kipróbálta irodalmi tehetségét. Követeli jelentek meg: a *Költevények* 1886-ban Pesten, ügyvédi gyakorlatának humoros történeti *Vérbőzi Aladár különös esetei* címmel 1891-ben már Sz-

badkán, ugyanitt a *Sátán útja* című drámai költeménye 1899-ben. Ez utóbbi mellett színpadi nyilvánosságot kapott *A vörös május* című „szociális színmű”, mely Szegeden jelent meg 1906-ban, amikor a budapesti Park Színház is előadta. Szabadkán került színpadra Csillag Károlynak egy vígjátéka, *A búrok Szabadkán*, 1900-ban, s tudunk egy alkalmi bohózatáról, a *Repkény Manóról*, amely a „helyi viszonyokat regisztráló palicsi történetekből van merítve”, amint a helyi sajtó írta, valamint arról, hogy – a sajtóban olvasható híradás szerint – készült, nem tudni, elkészült-e, Csillagnak egy bunyevác tárgyú népszínműve is.

Amint az említett címekből kitetszik, a hírlapíró „jogtudor” Csillag Károly iróként mindenképp drámáiról kívánt lenni. Legjelentősebb drámai műve, a nyomtatásban is megjelenő, színpadra is került *Sátán útja*. A mű az emberi bűn történelmének képeskönyve, melyet a Sátán ír és mutat be. Ennek megfelelően halad a történet, mondhatnánk a történelem, az emberiség történelme az első büntölt a végpusztulásig, addig a pontig, amely a végéül az ördög tervében. Csillag Károly Sátánja az emberiséget akarja elpusztítani, ennek érdekében vezeti „hősét”, Káint, kinek testvér-gyilkos cselekedete minden emberi bűn őse, forrása.

A tíz kép közül az első, mely *Káin büne* címet viseli, előjáték a következő nyolc képhez, melyekben a szerző a legnagyobb emberi bűnököt ábrázolja, a bálványimádást, a zsarnokságot, a babonát, a rombolást, a vallási fanatizmust, a ledérserget, a nihilizmust és a szocializmust, hogy végül, a tizedik képben a létharc jelentésű *Bel-lum omniumban* felcsillantsa a reményt az emberiség fennmaradására: az Úr követe által közli Káinnal, megbocsát – „Az ember már megszenvetett” – és a Sátán örökre számúzi, de ugyanakkor az író jelzi is, ezzel nem ér, nem érhet véget az ember, az emberiség megpróbáltatásainak sora, hiszen bármennyire is szenvedett Káin büne miatt, magából a gonoszt nem őrzi ki, s joggal mondja a mű zárósróiban a Sátán, hogy az ember, amíg létezik, mindig esendő marad: „Káinomat én mindig megleszem!”

A Sátán útja *Az ember tragédiájának* árnyékában, hatására született, a szerző szándéka szerint mintegy Madách művének folytatásaként, abban az értelemben, hogy „Adám útja mellé” ő a „Sátán útját” helyezi.

(...)

Csillag Károly verseket is írt. Drámájának verselése viszont meglehetősen erőtlen, mesterkelt, nyelve egysíkú, színtelen, csupán néhány retorikai alakzat (ismétlés, fokozás) időnként felhasználása ad némi lendületet, erőt, segíti a műfaj követelte pátosz, kölcsönöz némi költőiséget a drámai költemény elképzelt, kalandos világtörténeti utasának.

Nyomatásban való megjelenése és kétszeri közönség elé vitele ellenére a *Sátán útja* mind a drámatörténetben, mind a színházi életben igencsak rövid volt. A mű elfelejtődött. Ennek ellenére drámatörténeti jelentősége nem kellene, hogy vitás legyen. Nem gyengébb, nem ügyetlenebb akkor és azóta számos színpadra került műnél.

GEROLD LÁSZLÓ

* Részletek a szerző tanulmányából, amely 1995. szeptember 29-én, Kishegyesen, a XXIV. Csépe Imre (1914-1972) Emléknap egyik előadásaként hangzott el.

OKLEVELES SZŐLEINK

(1.)

A SZABADKA környéki szőlőhegyek dinamikus, szinte robanászerű területi növekedése a XVIII. és XIX. század folyamán még a szakmai köztudatban benféntesebbeket is arra a téves meggyőződésre készítette, hogy a város környékén azelett talán nem is léteztek szőlők. Az utóbbi években külföldi levéltárakban végzett kutatások – melyek során újabb középkori oklevelek kerültek elő – hitelérdemlően bizonyítják, hogy szűkebb pátriánk szőlészetének gyökerei több mint 500 éves múltra tekintenek vissza. E gyökerek melőbbi feltárása többértű fontossággal bír, hiszen nemcsak helytörténeti ismereteinket és gazdaságtörténeti múltunkat gyarapítja, hanem eddig ismeretlen láncszemmel gazdagítja az Alföld egyetemes szőlőkultúrájával kapcsolatos történeti kutatásokat. Több Árpád-kori oklevél igazolja, hogy téves az a gyakran hangzotatott megállapítás, amely szerint az Alföld a legfiatalabb borvidékünk.

A Dél-Alföldre vonatkoztatva eddig két olyan frott forrás ismeretes, melyek bizonyítani hivatottak, hogy a szőlő – mint fontos kertészeti ág – már az Árpád-korban is műveltetett itt. Az első szőlőhegyek létezéséről egy XII. század végi szávaszentdemeteri (Sremska Mitrovica) görög monostor birtokösszeírása tudósít. E monostornak öt különböző helyen voltak szőlőültetvényei, az egyik Boldogasszonyegyháza (a mai Szeged belterülete) tartozékaként.¹ Bodrog vármegyében az Aranyán száraz végén (Bácsország és Apáti között, a Kigyós-ér torkolata közelében) 1211-ben Dávid herceg pincéje említették.² A szőlők bizonyára a herceg pincéjének közelében lehettek. A továbbiakban már csak a XV. századból származó oklevelekkel lehetünk e vidék szőlészetére vonatkozó újabb értékes adatokra. Egy 1474-es évi vatikáni oklevél (Dataria Levéltár) tanúsága szerint Meo András szegedi polgár szőlőt adományozott a Domonkos rendi szegedi Szent Miklós kolostornak. A szőlőt azonban Telegdi László és neje maguknak kisajátította. A szőlőterület pontos hollétére nincs utalás az oklevélben. Mivel a Telegdiék Orszalónis és Mokrin (Homokrév) földesurai voltak, feltételezhető, hogy az említett szőlőskert is e falvak határában lehetett.³

LALIA GÁBOR

1 Györffy György: A szávaszentdemeteri görög monostor XII. századi birtokösszeírása. MTA II. oszt. közl. 1952. 103-104. 360.

2 Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza, I. Bp. 1963. 706.

3 Égető Melinda: Az alföldi paraszti szőlőművelés és borkészítés története a középkortól a múlt század közepéig. Budapest, 1993. 27.

ÉLŐ TÖRTÉNELEM

Kalapis Zoltán: Történelem a föld alatt (1948-1848). Forum, Újvidék, 1995

A KÜLÖNBÖZŐ rendszerváltozások és egyéb körülmények hosszú időre megszakították, vagy lényegesen korlátozták a hely- és általában a művelődéstörténeti kutatásokat. Másrészt nemzedékek váltották egymást anélkül, hogy a tanítézmények, a könyvkiadók napvilágot látott termékei megbízható ismeretekkel vérték volna feketét a honismeret tárgyköréből. Sajnos az egykor készült történelmi tárgyú „monográfia” jelentős hányada szinte teljesen „felújításra”, lényeges kiegészítésekre szorulnak. Ami egy csöppet sem rendelkezés jelszava, mint az a tény sem, hogy ilyen társadalmi folyamatokban azért mindig maradtak alkotók, akik maradandó munkákkal, alapművekkel ajándékozták meg az olvasót.

Közéjük sorolhatjuk Kalapis Zoltánt, aki sok éve, éjt nappalát téve gyűjti egybe és mind gyakrabban teszi közzé a kutatásainak eredményeit. Az elsők között tudatosodott benne, hogy még nem veszett el minden, a menthetetlennek tűnő is menthető, a föld alatt megbúvó kincseink napvilágra hozhatók és alapos tisztítással messze földön csodálhatják ragyogását... Munkássága útmutatást nyújt, erősíti az itt élők nemzedék hitét, mélyíti gyökérszárait. Kalapis Zoltán fő kutatási területe a Bánát, de sokrétű tevékenysége szinte az egész Vajdaság múltjának felkutatására összpontosul. Egy-egy témakörét általában tanulmányként teszi közzé, s az alaposan felkutatott tények sokaságát publicisztikai jártasságának köszönhetően igen szemléletesen és gördülékenyen tárja az olvasó elé. Ennél fogva írásai nem hemzsegnék a lábjegyzetektől; talán még a megszállott kutatók többsége sem hiányolja ezt, hiszen szerzőnk meggyőzően és kiegyensúlyozottan – mindenekelőtt okadatoitlan – teszi közzé, bányássza ki „föld alatti” értékeinket.

Közelmúltban megjelent műve sok évszázad érdekesítő történéseit tartalmazza. A 222 oldalas kötetben 11 művelődéstörténeti tanulmányt olvashatunk. (Fontos kiegészítésül szolgál a névmutató!) Hangsúlyozom: tanulmányt, mert szerzőnk célja elsősorban az, hogy a hosszú évek alatt összegyűjtött történeti adatok részleteit is tudatosítsa, döbentsen rá olvasóit múltunk megőrzésének kivételes jelentőségére. A hosszabb lélegzetű írásait bőséges képanyaggal gazdagítja, és ezzel nagyon fontos mozzanathoz érkezünk. Nálunk ugyanis az eddig kiadott helytörténeti kiadványok többségét távolról sem illusztrálták kellőképpen. Szerzőnk műve – éppen az összefüggések szemléltetésével, a kallódó értékek megbecsülésére való figyelemmel – olyannyira meggyőzhet a szerkesztőt és az olvasót, hogy a jövőben kiadandó hasonló munkákat kívánatos lenne szintén gazdag képanyaggal ellátni.

Kalapis Zoltán újabb, hiányt pótló könyvével ismét bebizonyította: csak kitartó munkával születhetnek értékes és maradandó művek.

MAGYAR László

Szilágyi Erzsébet, Hunyadi János hitvese, Mátyás király anyja (metszet, Szépművészeti Múzeum, Budapest)

BÁCSORSZÁG-EST

sínhelye volt szeptember 27-én a szabai Városi Könyvtár olvasóterme. Dr. Vajda Gábor, a Szabad Líceum vezetője foglalta össze és értékelte a honismereti szemle jelentőségét, Szekeres László, a felolvasó szerkesztő, Biacsi Antal, a Pannon Press Lapkiadó Kft. igazgatója és a szerkesztőbizottság tagjai pedig az eddigi munkáról szóltak a nagy számban megjelent hallgatóságának. A lappal kapcsolatban felvetett kérdésekre is választ kaphatott az érdeklődő. A többi között elhangzott, hogy a május óta megjelenő honismereti szemle nagy visszhangra talált itthon és külföldön, s szinte a világ minden részébe eljut. Rendkívül olvasott a fiatalok és az idősök körében, a szakmabeliek is jó véleményekkel vannak róla. A szerkesztőség és a kiadói nagy nehézségek árán tudja biztosítani a lap rendszeres és idejében való megjelenését. Megtesz mindent annak érdekében, hogy biztos(abb) anyagi alapokra helyezze a lap pénzélesét. Ehhez támogatásokat keres. A Bácsországban kész tervei vannak a lapfejlesztésre és kiszélesítésére. Ezek megvalósítására a szellemi kapacitások rendelkezésre állnak. A szerkesztőség legfontosabb feladatának mégis azt tekinti, hogy a lap a jelenlegi terjedelemben rendszeresen napvilágot lásson és sokasodjon olvasóinak a száma.

M. Megyeri Pál felvétele a Bácsország-esten készült. Jobbról balra - ülnek: Tolnai Ottó, Szekeres László, Beszedés Valéria, Lalia Gábor, Biacsi Antal; állnak: Szabó József, Ricz Péter, Magyar László és dr. Vajda Gábor. Sz. J.

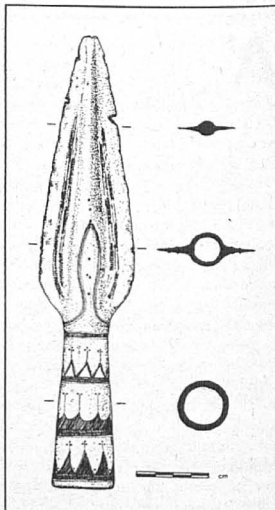

A HORGOSI BRONZLÁNDZSA

HORGOS környéke – a Tisza közelségének és a terepfelszín alkalmasságának köszönhetően (Kamarás, Budzsák) – fontos régészeti leletekkel, lelőhelyekkel teletűzdelt. A véletlenül előkerült leletek sorában van a különösen figyelmet érdemlő bronzlándzsa, melyet valószínűleg az országhatár közelében levő egyik tözegetelp bontásakor letek.

A hatvanas évek végén, az azóta elhunyt Varbai Mihály plébános ajándékozta a szabai Városi Múzeumnak. A sárgás színű bronzból öntött, kissé sérült, babérlevél alakú lándzsa súlya 320 gramm, teljes hossza 25 centiméter. Varratok vagy más jelek a tárgyon – amelyekből arra lehetne következtetni, hogy öntőminta igénybevételével készítették – nincsenek. Egyes részleteiből arra következtetni, hogy sajátos öntési technikával készült, olyan módon, hogy előbb elkészítették a kívánt fegyver viaszmintáját, azt finom agyaggal bevonták és egy lyukon keresztül abba öntötték a folyékony bronzot. A forró massa elégette a viaszt és beöltötte annak helyét, hűtés után pedig csak az agyagköpenyt kellett letörölni. Ezután következhetett a felület díszítése, amit a bronzkori mester nagy hozzáértéssel és művészi érzékkel végzett el. Hajszálfinom vonalakkal – a bronzkor legfejlettebb szakszára jellemző – mintákat vészt.

A Horgoson talált lándzsa már készítése, legfőképpen pedig a díszítése miatt egyedülálló. Az i. e. XIV. századból származik, vagyis 3300-3400 éves.

Sz. L.

E számunk szerzői: BESZÉDES Valéria néprajzkutató (Szabadka), BALASSY Ildikó levéltáros (Zenta), dr. BALLA Ferenc orvos, helytörténet-kutató (Bezdan), dr. GEROLD László egyetemi tanár (Újvidék), dr. HEGEDŰS Antal történész-levéltáros (Szabadka), KALAPIS Zoltán művelődéstörténész-publicista (Újvidék), KUNKIN Zsuzsanna főkönyvtáros (Szabadka), LALIA Gábor geográfus-levéltáros (Szabadka), MAGYAR László filológus-levéltáros (Szabadka), NAGY Tibor tanár (Bajsa), NÉMETH Ferenc helytörténet-kutató (Újvidék), SZEKERES László régész (Szabadka), TOLNAI Ottó író (Pálcis), TÖRKÖLY István újságíró (Zenta), dr. VÉKONY László orvos, helytörténet-kutató (Csantavér)

BÁCSORSZÁG

– Alapító: Dr. Csillag Károly (1862-1938), Szabadka, 1904 – Vajdasági honismereti szemle – A Szabad Hét Nap havi melléklete – Megjelenik minden hónap első csütörtökén – Lapzárta minden hónap 20-án – I. évf., 6. szám – 1995. november 2. – Szerkesztő: Beszedés Valéria, dr. Czékus Géza, Lalia Gábor, Magyar László, Ricz Péter, Szekeres László, Tolnai Ottó – Felolvasó szerkesztő: SZEKERES László – Szerkesztőség/olvasószekeresztő: Szabó József – Grafikai szerkesztő: Szalma László – Számítógépes fordélis: Roncsák Alexander – Fedőlap: Aczél Henrik (1876-1946) – Kéziratokat és képeket nem örzünk meg és nem adunk vissza – Az aláírt cikkekért a szerzők viselik a felelősséget – A szerkesztőség fenntartja az írások szellemét és tartalmát nem érintő rövidítések jogát – Levélcím: Szabad Hét Nap – Bácsország, 24000 Szabadka, Lazar Nešić tér 1/VI. Pl.: 9. – A Bácsország következő (7.) száma december 7-én jelenik meg